

Α Ι Ξ ς Μ Η

Τ Ο Μ Ο Σ Δ' - Τ Ε Υ Χ Ο Σ 39 - 40

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

Συνδρομή ἔτησίᾳ Ἑσωτερικοῦ δρχ. 60.—Ἑξωτερικοῦ Δολλ. 5—
Διὰ τὴν Αἴγυπτον Λίρ. Αἰγύπτ. 2

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: ὁδὸς Νίκης 20, Ἀθῆναι. Τηλέφ. 24.106

Ἐ Χ Ο Ν Ι
REVUE MENSUELLE DE LA CULTURE INTELLECTUELLE HELLÉNIQUE
ADRESSE DE LA REDACTION: 20 RUE NIKIS, ATHÈNES—GRÈCE. TEL. 24.106

ΑΘΗΝΑΙ: ΤΥΠΟΙΣ Ε. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΓΑΙΑΣ ΑΤΙΜΩΣΙΣ

Ἡ Γῆ τούτη εἶχε, μαζί μὲ μερικές ἄλλες, τὸ προνόμιον νὰ διδάξει στὸν ἄνθρωπο μιὰ ἀπὸ τίς πρὸ ὑψηλῆς μορφῆς τῆς ἀποκάλυψης τοῦ παγκόσμιου λόγου. Καὶ τὴ μορφὴν αὐτὴ τὴν ἐπλασε ὁ ἀρχαῖος καθ' ὁμοίωσιν τούτης τῆς Γῆς, θεὸς νὰ λέγα πὼς τὴν ἀνέσυρε μεσ' ἀπ' τὸ χῶμα τῆς καὶ τοὺς θράχους τῆς, κατὰ τὴ συμβολικὴ ρῆσιν τοῦ σοφοῦ Κιμρί, πού ἔλεγε πὼς «μέσα στὸ χῶμα πρέπει νὰ βλέπουμε, γιατί ἐκεῖ μέσα προετοιμάζονται ὅλα». Μέσα στὸ χῶμα, δηλ. στὴν ἐγκρυπτόμενην στὴν Φύσιν ἀποκάλυψιν τοῦ κόσμου τοῦ νοητοῦ.

Κ' εἶναι—γιὰ νὰ περιορισθῶ στὴν περιοχὴ πού ἐξετάζουμε τώρα—εἶναι, λέω, ἡ βαθύτατη ἐνόραση καὶ ἐνακοή τοῦ ἀρχαίου, πού τὸν ἔκανε ἱκανὸ ν' ἀκούσει μέσα του τὴν προσταγή τῆ θεϊκῆς, πού ὤριζε ν' ἀποδοθεῖ ὁ κάθε τόπος στὸν θεὸ πού τοῦ ἄρμοζε. Τοῦτο τὸ νόημα ἐκφράζει ἀλληγορικῶς ὁ ἀρχαῖος μῦθος πού μᾶς λέει πὼς οἱ θεοὶ εἶχαν μοιρασθεῖ τὴν πανάρχαιη ἐκείνη ἐποχὴ δλάκερη τῆ γῆ κι' ὄχι «κατ' ἔριν» ἀλλὰ «δίκης δὴ κλήροις τὸ φίλον λαγχανόντες καὶ κατοικήσαντες» μᾶς ἀνάθρεφαν καὶ μᾶς κυβερνοῦσαν ὄχι μὲ τὴ βία ἀλλ' «οἶον οἴακι πειθεῖ ψυχῆς ἐφαπτόμενοι κατὰ τὴν αὐτῶν διάνοιαν».

Τούτη τοῦ θεοῦ λόγου ἡ ἐνακοή τοὺς παρακίνησε νὰ καταστήσουν τοὺς Δελφοὺς ἱερὸ τοῦ Ἀπολλώνιου Λόγου καὶ συνάμα πνευματικὸ σύγκεντρο ὄλου τοῦ κόσμου, ἢ νὰ ὀνομάσουν τὴν Ἑλευσίνα τόπο «τῶν συνεχόντων ἅπαν τὸ ἀνθρώπειον γένος μυστηρίων» καὶ τὴν Ὀλυμπία μητέρα τοῦ ἄθλου. Κ' εἶναι τόσο πέρα ἀπ' τίς προβλέψεις μας τὸ ὑψηλὸ περιεχόμενον πού ἔδιναν στὸν δρο. Ποιὸς εἶταν, νομίζετε, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀθλοῦ; Ὁ Ἑλεος; καὶ πὼς προσαγόρευαν τὴ μητέρα τούτη τῶν χρυσοστεφάνων ἀέθλων; τὴν Ὀλυμπία; Δέσποινα τῆς Ἀλήθειας. Δέσποινα Ἀλαθίης...

Κ' ἡ Ἀθήνα; Τούτη εἶταν ὁ τόπος ὁ ἐκλεκτός γιὰ τοῦ τέλειου Ἀστεως τὴν πραγμάτωσιν. Κι' εἶταν τῆς ἰδίας τῆς θεᾶς Σοφίας τὸ γέννημα καὶ τὸ παιδεύμα... Μὰ λίγοι θὰ ξέρουν πὼς ἡ ἱστορικὴ Ἀθήνα εἶταν κατὰ σειρὰ ἡ δευτέρα καὶ πὼς πρὶν ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ τοῦ Δευκαλίωνα καὶ τῆς Πύρρας ὑπῆρχε στὸν ἴδιον τεῦτον τόπον μιὰν ἄλλη παλιὰ πολιτεία, μιὰν ἄλλη Ἀθήνα, πού ὁ δῖος τῆς ἀνάγεται στὰ ἐννεὰ χιλιάδες χρόνια πρὶν ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Σόλων.

Αὐτὰ τῆμαθε ὁ Σόλων ἀπ' τὴ διήγησιν τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων, δταν πῆγε στὴ Σαί, μιὰ πόλιν τοῦ Νείλου, πού εἶταν κατὰ χίλια χρόνια νεώτερη ἀπὸ τὴν πρώτην Ἀθήνα, ἀφιρωμένην κι' αὐτὴ στὴν θεᾶ Νηΐθ, «ἐλληνιστί δέ, ὡς ὁ ἐκείνων Λόγος, Ἀθηνᾶ».

Ἄς ἀκούσουμε τούτη τὴ διήγησιν, μιὰ καὶ ὄχι μόνον δὲν ταιριάζει νὰ χωρίσουμε ἕναν τόπον γιὰ τὸν ὁποῖο μιλοῦμε ἀπ' τὴν ἱστορία του, μὰ γιὰ τὴν ἱστορία τούτη θὰ διαφωτίσει ἐξαιρέτα τὸ νόημά του.

Ὅταν λοιπὸν ὁ Σόλων, θέλοντας νὰ κάνει τοὺς Αἰγύπτιους ἱερεῖς νὰ μιλήσουν γιὰ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ἄρχισε νὰ τοὺς ἐξιστορεῖ ὅσα ἐκεῖνος ἤξερε γιὰ τὸν κατακλυσμὸ τοῦ Δευκαλίωνα καὶ τῆς Πύρρας, τότε εἶναι πού ὁ ἱερέας τοῦ εἶπε τὰ λόγια ἐκεῖνα τὰ πασίγνωστα: «Ὁ Σόλων, Σόλων, Ἑλλήνες αἰεὶ παῖδες ἐσσι, γέρον δὲ Ἑλλήνων οὐκ ἐσσι». Κι' δταν ἐκεῖνος ἀπόρησε, «Νέοι ἐστέ», ἀπάντησε ὁ ἱερέας, «τὰς ψυχὰς πάντες, οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔχετε δι' ἀρχαίαν ἀκοήν παλαιὰν δόξαν οὐδὲ μάθημα χρόνων πολιῶν οὐδέν». Τοῦτο, γιὰ τὴν ἐνῶ πολλὰς καταστροφὰς γένηκαν στὸν κόσμον, εἴτε ἀπὸ φωτιά, εἴτε ἀπὸ νερό, ἐσεῖς θυμόσατε μιὰ μονάχα, ἐκείνη πού ὑπονοεῖ ὁ μῦθος σας τοῦ Φαέθοντα... Κι' ἐτσι δὲν ξέρετε πὼς στὴ χώρα σας εἶταν τὸ «κάλλιστον καὶ ἄριστον γένος» ἀνάμεσα στοὺς ἀθρώπους, ἀπ' ὅπου βαστάς καὶ σὺ κι' ὅλη ἡ πολιτεία σας «περιληφθέντος ποτὲ σπέρματος βραχέος, ἀλλ' ὑμᾶς λέληθεν διὰ τὸ τοὺς περιγενομένους ἐπὶ πολλὰς γενεὰς γράμμασιν τελευτᾶν ἀφώνους». Εἶταν, λοιπὸν, ἡ πόλιν

σας, ὦ Σόλων, ἡ καλλίτερη ἀπ' ὄλες στὸν πόλεμο, κ' ἡ πιὸ εὐνομούμενη στὸν κόσμος, κ' ἔκα-
νε πολλὰ κατορθώματα καὶ ἡ ὀργάνωσή της ἡ πολιτικὴ εἶταν «ἡ καλλίστη πασῶν ὁπόσων ὑπὸ
τὸν οὐρανὸν ἡμεῖς παρεδεξάμεθα». Κι ἔταν ὁ Σόλων θαύμασε, Σόλων! τοῦ εἶπε ὁ ἱερέας, φθό-
νος κανένας δὲν ὑπάρχει ἀπὸ μέρος μας ἀλλὰ θὰ σ' τὰ διηγῆθῃ καὶ γιὰ χάρη ἐσένα τοῦ ἴδιου
καὶ τῆς πόλης σας κ' ἀπάνω ἀπ' ὅλα γιὰ χάρη τῆς θεᾶς, πού καὶ τῆ δικιά σας καὶ τῆ δικιά μας
προστάτεψε κι ἀνάθρεψε κ' ἐπαίδευσε, τῆ δικιά σας προτιότερα ἀπ' τῆ δικιά μας, ἀφοῦ παρά-
λαβε τὸ σπέρμα ἀπ' τὴν Γῆ καὶ τὸν Ἥφαιστο, κ' ὕστερα τῆ δικιά μας.

Κι ἀφοῦ τοῦ ἐξηγεῖ τὴν κοινότητα τῶν θεσμῶν πού χαρακτηρίζει τίς δύο πολιτείες,
καταλήγει μὲ τούτα τὰ λόγια:

«Ταύτην οὖν σύμπασαν τὴν διακόσμησιν καὶ σύνταξιν ἡ θεὰ προτέρους ἡμᾶς διακοσμή-
σασα κατέκρησεν, ἐκλεξαμένη τὸν τόπον ἐν ᾧ γεγέννησθε, τὴν εὐκρασίαν τῶν ὠρῶν ἐν αὐτῷ
κατιδοῦσα, οἷ φρονιμωτάτους ἀνδρας οἶσοι· ἄτε οὖν φιλοπόλεμός τε καὶ φιλόσοφος ἡ θεὸς
οὕσα τὸν προσφερεσιτάτους αὐτῇ μέλλοντα οἶσιν τόπον ἄνδρας, τοῦτον ἐκλεξαμένη πρῶτον κα-
τέκρησεν. Ὄκειτε δὴ οὖν νόμοις τε τοιούτοις χρώμενοι καὶ ἔτι μᾶλλον εὐνομούμενοι πάση
τε παρὰ πάντας ἀνθρώπους ὑπερβεβληκότες ἀρετῆ, καθάπερ εἰκὸς γεννήματα καὶ παιδεύ-
ματα θεῶν ὄντας».

Ἄλλ' ἀπ' τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα κατορθώματα τῆς πολιτείας σας—συνεχίζει—ποῦναι
ἐδῶ γραμμένα καὶ τὰ θαυμάζουμε, ἀπ' ὅλα ἓνα «ὑπερέχει μεγέθει καὶ ἀρετῇ» λέγει γὰρ τὰ γε-
γραμμένα ὁσὴν ἡ πόλις ὑμῶν ἔπαισε ποτε δύναμιν, ὕβρει πορευομένην ἅμα ἐπὶ πᾶσαν Εὐ-
ρώπην καὶ Ἀσίαν, ἔξωθεν ὀρηθεῖσαν ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ πελάγους. Τότε γὰρ πορεύσιμον
ἦν τὸ ἐκεῖ πέλαγος· νῆσον γὰρ πρὸ τοῦ στόματος εἶχεν ὁ καλεῖτε, ὡς φατε ὑμεῖς, Ἡρακλέ-
ους στήλας.

Ἐν δὲ τῇ Ἀτλαντίδι νήσῳ ταύτῃ μεγάλη συνέστη καὶ θαυμαστὴ δύναμις βασιλέων,
κρατοῦσα μὲν ἀπάσης τῆς νήσου, πολλῶν δὲ ἄλλων νήσων καὶ μερῶν τῆς ἠπείρου· πρὸς δὲ
τούτοις εἶσι τῶν ἐντὸς τῆσδε Λιβύης μὲν ἦρχον μέχρι πρὸς Αἴγυπτον, τῆς δ' Εὐρώπης μέχρι
Τυρροῦν. Αὕτη δὴ πᾶσα συναθροισθεῖσα εἰς ἓν ἡ δύναμις τὸν τε παρ' ὑμῖν καὶ τὸν παρ'
ἡμῖν καὶ τὸν ἐντὸς τοῦ στόματος πάντα τόπον, μὴ ποτε ἐπεχείρησεν ὀρμῇ δουλοῦσθαι. Τότε
οὖν ὑμῶν, ὦ Σόλων, τῆς πόλεως ἡ δύναμις, εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους διαφανῆς ἀρετῆ τε καὶ
ῥώμῃ ἐγένετο· πάντων γὰρ προστάσα εὐψυχία καὶ τέχναις ὄσαι κατὰ πόλεμον, τὰ μὲν τῶν
Ἑλλήνων ἠγουμένη, τὰ δ' αὐτῇ μοναθεῖσα ἐξ ἀνάγκης τῶν ἄλλων ἀποσιάντων, ἐπὶ τοὺς ἐσχά-
τους ἀφικομένη κινδύνους, κρατήσασα μὲν τῶν ἐπιόντων τρόπαιον ἔστησεν, τοὺς δὲ μῆπω δε-
δουλωμένους διεκώλυσεν δουλωθῆναι, τοὺς δ' ἄλλους ὄσαι κατοικοῦμεν ἐντὸς ὄρων Ἡρακλεί-
ων, ἀφθόνως ἅπαντας ἠλευθέρωσεν. Ὑστέρον δὲ χρόνον σεισμῶν ἐξαισιῶν καὶ κατακλυσμῶν
γενομένων, μᾶς ἡμέρας καὶ νυκτὸς χαλεπῆς ἐπελθούσης, τότε παρ' ὑμῖν μάχιμον πᾶν ἀθρόον
ἔδου κατὰ γῆς, ἡ τε Ἀτλαντὶς νῆσος ὡσαύτως κατὰ τῆς θαλάσσης δῦσα, ἠφανίσθη».

Αὐτὸς εἶναι, λοιπόν, ὁ πρῶτος, ὁ πανάρχαιος ἄθλος τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴν ἐλευθερίαν·
ἀλλὰ δὲν ἀκουσα ποτὲ οὔτε νὰ τὸν μνημονεύουν οὔτε νὰ τὸν διδάσκουν στὰ παιδιὰ μας...

Ἄλλὰ «μῆας ἡμέρας καὶ νυκτὸς χαλεπῆς ἐπελθούσης», τὸ κλεινὸν γένος, τὸ γέννημα
καὶ παιδεύμα τῶν θεῶν, ἐκεῖνο πού ξεπέρασε ὄλους σὲ κάθε ἀρετῇ, ἀφανίσθηκε.

Κ' ἡ Ἀττικὴ, ἡ Ἀκτὴ, ἡ Κεκροπία πῆρε τὴ μορφή πού οἱ κοσμογονικὲς δυνάμεις
τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνα καὶ τῆς Πύρρας τῆς ἔδωσαν, αὐτοῦ πού ἀπάνιστε καὶ τὴν
Ἀτλαντίδα. Σ' αὐτὴ τὴν κοσμογονικὴ σαιγμὴ ἀνάγεται ἡ μορφή της. Σ' αὐτὴν οἱ Μῦθοι της.
«Ἡ Ἀκρόπολις—ἀναφέρει ὁ Πλάτων—εἶχε τότε οὐχ ὡς τὰ νῦν ἔχει... τὸ δὲ πρῶτον ἐν ἐτέρω
χρόνῳ μέγεθος ἦν πρὸς τὸν Ἡριδανὸν καὶ τὸν Ἰλισὸν ἀποβεβηκυῖα καὶ περιειληφυῖα ἐντὸς
τὴν Πνύκα καὶ τὸν Λυκαβητιὸν ὄρον ἐκ τοῦ καταντικροῦ τῆς Πνυκὸς ἔχουσα, γεώδης δ' ἦν
πᾶσα καὶ πλὴν ὀλίγον ἐπίπεδος ἄνωθεν».

Ποῖος ἀνθρώπος προικισμένος μὲ τὴ μέσα βλέψη, μὲ τὴν πνευματικὴ ἀκόμα, θὰ ἴλεγα
ἀκοῆ καὶ ἀρή καὶ γεύτη καὶ ὄσφρητη, ποῖος σκύδοντας ἐπάνω στ' ἀρχαῖα τὰ κείμενα, πού
ἱστοροῦν τοὺς κοσμογονικοὺς τῆς Ἀττικῆς μῦθους, ὅπου τὰ ὀνόματα καὶ οἱ λέξεις εἶναι ὡσάν
ὀμοιώματα, ὡσάν ἀγάλματα φωνήεντα», ὅπως θὰ ἴλεγε ὁ Δημόκριτος: «Κέρωψ αὐτό-

χθων συμφυῆς ἔχων σῶμα ἀνδρὸς καὶ δράκοντος τῆς Ἀττικῆς ἐβασίλευσε
πρῶτος καὶ τὴν γῆν πρότερον λεγομένην Ἀκτὴν ἀφ' ἑαυτοῦ Κεκροπὶαν ὀνό-
μασεν... καὶ ποῖος πάλι θεωρώντας τὰ σχήματα καὶ τὰ σύμφυτα μὲ τούτα χρώματα,
τῆς πρωτόγονης αὐθορμησίας τὰ πλάσματα τ' ἀναμάρτητα, τὰ δεινὰ τούτα πέλωρα ὅπου
σπαράζονται ἀπάνω στ' ἀετώματα τῶν ἑκατοπέδων, καὶ τῶν τρισωμάτων δαιμόνων τὰ πολυέ-
λικτα σώματα, καὶ τοὺς ἰχθυόμορφους δράκοντες καὶ τίς γοργόνες τίς ἀποτρόπαιες καὶ ἄλλα
τὰ τερατόμορφα ὄντα, ποῖος λέω,—ἀν εἶναι ἱκανὸς νὰ κάνει μέσα του ὄλες τίς σὲ χρόνο καὶ
σὲ τόπο προεκτάσεις,—δὲ θὲ νὰ αἰσθανθεῖ πὼς παραστέκετ' ἐδῶ εἰς τὸ ἱερὸ μυστήριον τῆς
γέννησης τοῦ συλλογικοῦ μῦθου ἐνὸς λαοῦ καὶ τοῦ σπέρματος τῆ θεῖα καταβολὴ γιὰ τοῦ πρω-
τόφαντου καὶ ἀνεπανάληπτου «εἶναι του» τῆ σύλληψη καὶ τοῦ νέου Ἀστεως καὶ τῶν θεσμῶν
τοῦ τὴν ἴδρυση... καταβολή, ὅπου θέλει σταθεῖ ὡς τὸ ἀδιάσειστο δάθρο, τὸ ἔδος, τῆς πολυαιώ-
νιας, τῆς ὡς τὰ σήμερα ἱστορικῆς πορείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ...

Κι ἀν ὀνόμασα θεῖα τὴν καταβολή, δὲ μιλάω μ' ἔννοια μεταφορικὴ μὰ κυριολεκτικὴ.
Ὁ Θεὸς μᾶς παραστέκεται τῶνόντις, δταν ἀκολουθοῦμε τοὺς ἀτίδους νόμους τοῦ: Τὸ γέννημα
τοῦτο εἶταν ὀγαλμένο μέσα ἀπ' τὰ σπλάγχνα τῆς Φύσης, εἶταν πλάσμα τῆς πλείρας ὕπακοης
εἰς τίς Ἀρχές της, τῆς ὕπακοης πού τότε ἐπιτελεῖται ἀκέρια, δταν ἀκέρια εἶναι ἡ ἐνότητα
τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ κάνω
μιὰ παρέκβαση:

Μιλώντας γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Ροντέν ὁ Καριέρ τὰ ὀνόμασε γλυπτὰ τῆς ἀνύπαρκτης μη-
τρόπολης. Ἐ, λοιπόν, ἐδῶ εἶταν ὁ πολύψυχος μῦθος ἐνὸς λαοῦ, ἡ πραγματικὴ ἐνὸς ἀστε-
ως, ὁ ναὸς τῆς θεᾶς, καὶ τούτη ἡ πέτρα, πού εἶναι ἡ Ἀκρόπολις, ἡ ὡσάν ἀπὸ θεῖκή πρόνοια
γιὰ τούτο τὸ τέμενος προωρισμένη. «Τὸ δ' ἄστυ αὐτὸ πέτρα ἐστὶν περιοικουμένη κύκλῳ, ἐπὶ
δὲ τῇ πέτρῳ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερόν». Καὶ τῆς θεᾶς, ὅπου ἱερά της εἶταν «ἡ τε ἄλλη πόλις καὶ
ἡ πᾶσα ὀμοίως ἡ γῆ», τῆς θεᾶς τῆς Σοφίας, τῆς Παρθένου, παρᾶστησαν τῆ γέννηση, πού
ἄλλου παρὰ εἰς τὸ πρὸς τὴν ἀνατολή τοῦ Ἥλιου ἐστραμμένο ἀέτωμα τοῦ νέου Ναοῦ της: Κι
ἐκράτει ὄρον τῆ χειρὸ διὰ τὸ σταθερὸν αὐτῆς καὶ ἀνδρείον, ὀμοίως καὶ ἀσπίδα, διὰ τὸ πᾶ-
σαν ἐπιβουλήν διὰ τῆς Σοφίας ἀπωθεῖσθαι καὶ περικεφαλαίαν διδόσιν αὐτῇ, διὰ τὸ εἶναι
τῆς Σοφίας τὸ ἀκρότατον ἀθέατον καὶ ἐλαίαν, ὡς καθαρᾶς οὐσίας οὐσης. Φωτὸς γὰρ ὕλη, ἡ
ἐλαία, καὶ Γοργόνα διδόσιν ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτῆς, διὰ τὸ ταχὺ τοῦ Νοῦ». Καὶ στὸ δυτικὸ
πάλι ἀέτωμα ἐθεώρησαν πρέπον νὰ μνημονεύσουν τὴν ἔριδα τῆς θεᾶς μὲ τὸν Ποσειδῶνα, μ'
ἄλλους λόγους τὸν κοσμογονικὸ μῦθο τῆς Ἀττικῆς... Ὡ πράξεις, πού μιλοῦνε γιὰ τὸν θρη-
σκευτικὸ δεσμό τῶν ἀρχαίων μὲ τὴ μητέρα Φύση...

Ἄν ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Αἰγυπτίου ἱερέα, πού ἀφοροῦν τὸ πολίτευμα καὶ τὴν παιδεία,
ἀν μοῦ εἶταν ἐπιτρεπτό νὰ τ' ἀποδώσω στὴ μορφή τῆς ἱερῆς τούτης γῆς, θὰ ἴλεγα πὼς ἡ
θαυμαστὴ διακόσμησή της καὶ σύνταξη πού σῶζονταν ὡς πρὶν ἀπὸ ἔβδομήντα ἡ ἑκατὸ χρόνια
ἀλώδητη ἀπ' τίς καταστροφές πού τῆς φύλαξεν ἡ θάσκανη Μοῖρα κι ὅπου συνεχίζονται ἀκόμα
καὶ σήμερα, θὰ ἴλεγα πὼς ἡ σύνταξη τούτη εἶταν γιὰ μᾶς ἡ θεῖκή εἰκόνα ὄχι μόνο μῆας
ἱστορικῆς, γεωλογικῆς περιόδου μὰ σύγκαιρα καὶ τοῦ λίκνου ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ ὕψηλους πολι-
τισμοὺς τοῦ κόσμου.

Κ' εἴχαμε χρέος νὰ τὴ φυλάξουμε ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ. Τόσο περισσότερο, ὄσο ἀπ' τὴ
φύση τῆς Γῆς τούτης καὶ τ' οὐρανοῦ, ἀπὸ τὴν σύνταξη τούτη δὲν μπορεῖς ν' ἀφαιρέσεις
τίποτα, χωρὶς νὰ καταστρέψεις τὴν Ἀρμονία τῶν ἱσορροπημάτων πού συνέχει τὸ ὄλον. Ἄλλ'
εἶναι πλέον πολὺ ἀργά.

Ἡ λατομία ἐξακολουθεῖ τὸ ἐπάρατο ἔργο της. Ἐκεῖ πού δὲν ἀφανίζει, κάνει κάτι χει-
ρότερο: κολοδώνει τὰ σχήματα, διαστρέφει τὸν χαρακτῆρα τῶν περιγραμμάτων. Καὶ κάνω
ἐδῶ τούτη τὴν προειδοποίησή: Ἡ ἀσυστηματοποίητη λατομία τῆς Πεντέλης ἀνεβαίνει ἤδη
ὡς τὴν ἀκρόρειά της. Σὲ λίγο θὰ δοῦμε ν' ἀλλοιώνεται ἡ θεσπέσια γραμμὴ τοῦ ἀετώματός
της. Ἡ Γῆ τούτη κολιτεται τῶρα ὡς τὸ πρὶν ὀμορφο σῶμα ἐνὸς θεῖκου πλάσματος ὅπου κατα-
τρώγει τίς σάρκες του ἡ ἀρρώστεια. Κι ἀν εἶχε μιλιὰ -κι ἔχει, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀκοῦμε—θὰ
ἴλεγε: Δεῖλαισι καὶ ἀμαθεῖς καὶ δάσβαροι, τί κάνετε; Τί ἀφανίζετε; Δὲν ξέρετε ὄτι εἶμαι ἡ
μητέρα κ' ἡ τροφός, τὸ λίκνο, ἡ κοιτίδα, ἡ μήτρα τῆς περατμένης δόξας καὶ τῆς μελλοῦμε-
μενης; Μάταια θαυμάζετε τὰ μνημεῖα πού ἔστησαν κάποτε τὰ παιδιὰ μας. Δὲν ξέρετε πὼς

είναι σάρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, καὶ πῶς δταν ἡ Μορφή μου ἀφανισθεῖ, ἡ δικιά τους θὰ χάσει τὸ γόημά της; Τί ἐκάνατε τὴν Ἐλευσίνα; Τί ἐκάνανε τὸν Ἴλισσὸ καὶ τὸν Κηφισό, τὰ δυὸ ἀγιάσματά μου; Ἐδάλατε μέσα τους τοὺς ὑπνόνιμους σας, ἐρρίζατε τὰ νερά τῶν ἐργοστασιῶν σας; Δὲν δλέπω πιά δωμὸς τῶν θεῶν ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη μου καὶ τοὺς λόφους, πάρεξ τὰ γραφεῖα καὶ τίς μηχανὲς τῶν Ἐταιρειῶν σας. Ἐκεῖνοι εἶταν σημάδι λατρείας, σὲ σὰς δὲν ἀπόμεινε παρ' ἢ κατώτερη μορφή τῆς σχέσης μετ' ἡ Φύση, ἢ ἐκμετάλλευση. Ἔτσι καταστρέψατε τὴν πρώτη, σεπτὴ κορυφή τῆς Ἀκρόπολός μου; τὸν Λυκαβηττό, τοὺς ἔλικες, ποὺ σχημάτιζε τὸ περίγραμμά του.

Ποῦ εἶναι ὁ Κολωνός, «τὰ κράτιστα γὰς Ἐπαυλα;».

Ποῦ: Οἱ Σπηλιῆς καὶ τὰ θρονιά τοῦ Πανός
κ' ἡ πέτρα πλαί στίς μακριῆς
τίς ὀλόβαθες πέτρες,
δπου χοροὺς μετὰ τὰ πόδια χτυποῦν
οἱ Ἀγλαυρίδες τριπλόγεννες κόρες
μπρὸς στῆς Παλλάδος τοὺς Ναοὺς
στίς θραγιῆς, μετ' ἡς φλογέρας
τὴν πολύτροπη τὴ μελωδία
τῶν ὕμνων, ἅμα σφυρίζεις
πρὶν ὁ ἥλιος λάμψει ὡ Πάνα,
στίς σπηλιῆς σου μέσα...

Ἔτσι ἔψαλλαν ἐκεῖνοι δὲν εἶταν γωνιά τούτης τῆς Γῆς, γκρεμνός, σπηλιά, πηγὴ, ρέμα, δράχος, δπου δὲν ἐκόρεσαν—γιά νὰ θυμηθῶ μιὰ φράση τοῦ Ταγκόρ σ' ἀνάλογη περίστασι εἰπωμένη—μ' εὐλάβεια καὶ ἔρωτα.

Ἄλλ' ὄχι, καὶ οἱ νεώτεροι εἶδαν.

Ὁ ἕνας ἔψαλλε: Καὶ πάντα οἱ δρύστες ρέουν ἐκεῖ τοῦ Μύθου καὶ ἀναδρύζου
τῆς ἱστορίας οἱ πηγές, κ' εἶναι τ' ἀνάδρυμά τους
πάντα κ' εἶναι τὸ ρέμα τους τῆς δόξας καὶ τῆς χάρης
τὸ ρέμα καὶ τ' ἀνάδρυμα, καὶ τῆς Ἀθήνας πάντα.

Καὶ πάντα ὁ δωρικὸς ναὸς ἀπλὸς καὶ τρισμέγαλος
καὶ ἡ πιὸ λιγνὴ γραμμὴ του σοφὰ λογαριασμένη
καὶ σιδεροθεμέλιωτος καὶ φτερωτὸς ἀντάμα
καὶ λυγερὸς καὶ μ' ὄλο του τ' ἀλύγιστο καὶ ὀλόρθο.

Μάταια ἕνας ἄλλος—ὁ ἀείμνηστος—εἶπε:

«Ἐνα τιποτένιο παιδί, τρέχον σιῶν γλυκῶν βουνῶν
τῆς Ἀττικῆς τὰ Ἀδώνια φῶτα, εἶδε σιῶν κατάλαμπρων
μεσημεριῶν τὰ καταγάλανα οὐράνια...»

Κι' ἄλλος: «καλλίτερο καὶ ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη φωνή
μοῦ μίλησε ἢ χάρη τῆς γραμμῆς σου...»

Μὰ τί τ' ὄφελος, ἢ ὕβρις μένει. Τίποτα πιά δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀπαλείψει, θὰ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Τρισμέγιστη εἶναι ἡ ἐνοχὴ μας. Κι' ὄχι μονάχα ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ μας, μὰ ἐναντι τῆς μνήμης τῶν περασμένων, ἐναντι τοῦ μέλλοντος καὶ ἐναντι ὅλων τῶν λαῶν τῆς οἰκουμένης.

Μὰ οἱ ἀνάγκες; θὰ μοῦ πῆτε. Ἐκεῖνοι ποὺ θάζουν αὐτὸ τὸ ἐρώτημα ξέρουν πολὺ καλὰ ὅτι δὲν εἶναι ἡ ἀδήριτη χρεῖα, αὐτὴ καθ' ἑαυτή, ἢ αἰτία τῆς καταστροφῆς.

Ἡ αἰτία ἐγκρίεται στὸν τρόπο ποὺ ἀνεχθήκαμε νὰ θεραπευθεῖ αὐτὴ ἡ χρεῖα.

Μ' ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα τῆς ἀνάγκης θὰ ἤθελα νὰ κλείσω μ' ὅσα σ' ἀνάλογη περίπτωση εἶπε ὁ Ἰνδὸς ποιητὴς Ταγκόρ. Τὰ εἶχα ἀναφέρει καὶ ἄλλοτε, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ζητήματος τῶν καταστημάτων τοῦ Ἀρσακέου. Μὰ εἶναι λόγια σοφὰ καὶ δὲ βλάπτει ποτὲ νὰ τὰ ξανακούσουμε. Πρέπει νὰ τὰ ἐνωτισθοῦμε:

«Δεσμοὶ καθαρῶς ὠφελιμιστικοὶ ταπεινώνουν—διότι ἀγνοοῦν τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐσωτέρας φύσεως τοῦ ἀνθρώπου· οὐδεμίαν τύφιν αἰσθάνονται κακομεταχειριζόμενοι καὶ καταστρέφοντες τὰ ἔργα ταῦτα τοῦ κάλλους, τῶν ὁποίων ἢ ἐπανόρθωσις οὐδέποτε εἶναι δυνατή».

«Ἡ χρησιμότης, ἣτις εἶναι φύσεως ἀποστασιατικῆς, δὲν ὄφειλε ποτὲ νὰ λησμονήσῃ ὅτι κατέχει ὑποδεεστέρων θεῶν εἰς τὰς ἀνθρωπίνας ὑποθέσεις. Οὐδέποτε ὄφειλε νὰ τῆς ἐπιτραπῇ νὰ καταλαμβάνῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ πλεον τοῦ νομίμου αὐτῆς καὶ νὰ ὑπερβάλλῃ αὐθαιρέτως τὴν νόμιμον ἐξουσίαν τῆς, οὔτε νὰ ἔχη τὴν ἐλευθερίαν νὰ βεβηλώσῃ τὴν ποίησιν τῆς ζωῆς, νὰ ἀμβλύνη τὴν αἰσθητικότητά μας πρὸς τὰ ἰδεώδη, σεμννομένη γιὰ τὴν χυδαιότητά τῆς, ὡς δι' ἔνδειξιν ῥώμης».

«Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὸ χοῦμα ἀρχούτως εὐρεῖα θέσις ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀλλὰ ὁ ὀβλος του ἀποβαίνει ὕβρις αὐτόχρομα, ὅταν τοῦτο ἀθλίως ἰδιοποιῆται τὰς θέσεις τὰς εἰδικῶς προοριζόμενας διὰ τοὺς ἀθανάτους...».

«Ἐὰν ἀρνηθῶσιν ἢ περιστείλωσι τὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα παραχώρησιν ταύτην (ὅτι δηλ. αἱ ἀνάγκαι πρέπει νὰ παίζουν δευτερεύοντα ὀβλον ἐν τῇ ζωῇ) καὶ ἂν ἀπολύσουσιν τὸν χαλινὸν τῶν ἐνοστικῶν τοῦ κέρδους καὶ τῆς παραγωγῆς, θὰ καταλύσουσιν τὸν ἔρωτά μας πρὸς τὸ κάλλος, τὴν ἀλήθειαν, τὴν δικαιοσύνην, ὅπως καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον μας ἀγάπην».

ΔΗΜ. ΠΙΚΙΩΝΗΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΗ

ΠΗΓΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

«Οι Έλληνες είναι φυσιολογικό φαινόμενο» σ' αυτόν τον τόπο έπρεπε να γεννηθούν και αν υποθέσης πως όλοι μας πεθαίναμε, τώρα πάλι σ' αυτόν τον τόπο θα γεννιούνταν Έλληνες. (*)

ΣΤΗΝ πρόσκληση του έκλεκτου περιοδικού της «Αίξωνης» να συμμετάσχω στο ειδικό αφιέρωμά του για την Έλληνική φύση, ως μου έπιτραπη να συνοψίσω και να διατυπώσω, όπως ακολουθούν, τὰ πορίσματα της μακροχρόνιας μελέτης και πειρας μου.

Τώρα πιά πού άποκρυσταλλώθηκε, σαν σε έρωτική συμβίωση, τὸ παρελθόν και οι άναμνήσεις μας από την Έλληνική Φύση, τώρα πού συγκεράστηκαν μέσα μας οι προσωπικές πεποιθήσεις με τις μελέτες απ' τὰ κείμενα και τις γνώμες άλλων ταξιδιωτών και πεζοπόρων, τώρα πού η φυσιολατρική μας διάθεση δονείται περισσότερο με την έσωτερική φωνή της νοσταλγίας, παρά με τις νέες άποχτήσεις, τώρα, μπορούμε και άποφθεγματικώτερα και κατηγορηματικώτερα να διασαλπίσουμε την άσάλευτη πεποίθηση της άρχικης μας διόρασης: ότι δηλαδή, τὸ *Έλληνικό ύπαιθρο είναι ὁ γεννήτορας και ὁ έμπνευστής, ὁ άθάνατος δημιουργός του έλληνικού πολιτισμοῦ και του έλληνικοῦ πνεύματος*. Κι' ὅσον άφορᾷ μὲν αὐτὴ τὴ διαπίστωση, ὅσοδήποτε και αν κριθῆ καθ' έαυτὴν πολύτιμη και σημαντική, θά μπορῆ κανείς να τὴ συναντήσῃ προϋπάρχουσα του φυσιολατρικοῦ μας κινήματος, ἔστω και συμπτωματική, ἔστω και διολισθητική και λανθάνουσα, στα κείμενα ξένων συγγραφέων ἢ και μερικῶν δικῶν μας ποιητῶν, όπως ιδιαίτερα του Κάλβου, του Κρυστάλλη, του Παλαμά και του Σικελιανοῦ. Μά την τολμηρὴ και άποσαφηνισμένη, τὴν αισιόδοξη πεποίθηση, πως αὐτὸ τὸ ύπαιθρο θά ξαναγίνῃ ὅπωςδήποτε ὁ έμπνευστής και ὁ δημιουργός ενός ἐφάμιλλου με τὸ παρελθόν νεώτερου πολιτισμοῦ μας—τὸ τονίζω και πάλι—δὲν θά τὴ βρῆτε ἐκφραζόμενη με διαύγεια και ὀλοκληρωτική πίστη, παρά στα κείμενα τῶν φυσιολατρικῶν μας διακηρύξεων, στα κείμενα και στις ιδέες πού ἐνέπνευσε τὸ ἐκδρομικό κίνημα στην ὀλότητά του.

Γιὰ να καταλάβετε τὴν ἀξία αὐτοῦ του Ισχυρισμοῦ θά σας προαναφέρω, πως αὐτὸς ὁ ιστορικός του Έθνους, ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἐμφανίζεται πολὺ δισταχτικός να παραδεχθῆ τὴν ἐπίδραση του Έλληνικοῦ ἐδάφους στὸν χαρακτήρα και στὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων προγόνων μας, ειδικώτερα, ἀρνούμενος κατηγορηματικά τὴν ἀπὸ γεωγραφικῶν παράγοντες μὴ ἐπίτευξη στην ἀρχαιότητα τῆς πολιτικῆς ἐνότητας του Έλληνισμοῦ. Κι' ἀνεξάρτητα ὅμως απ' τὸ ζήτημα τοῦτο, ὁ Παπαρρηγόπουλος, γενικά στην ιστορία του, δὲν δίνει τὴν προσοχή πού θάπρεπε στὸ φυσικό περιβάλλον τῆς χώρας μας, ὅπως κάνουν ἄλλοι παλιότεροι και σύγχρονοι ξένοι συγγραφεῖς και ιστορικοί. Κι' αὐτὸς ὁ ἐξαιρετός σύγχρονος Γάλλος ιστορικός τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὁ Jean Hatzfeld, παρ' ὄλον ὅτι ἀμφισβητεῖ τὴν ἐπίδραση του περιβάλλοντος, σαν πρωταρχικοῦ παράγοντα στην ἀρχαία ιστορία μας, λέγοντας, πως ἡ γεωγραφία δὲν ἐξηγεῖ ὅλη τὴν ιστορία, ἐν τούτοις κάνει προκαταρκτική λεπτομερῆ περιγραφή τῆς Έλληνικῆς Φύσης κι' ἀποφαίνεται ἀντίθετα πρὸς τὸν Παπαρρηγόπουλο γιὰ τὸ θέμα τῆς ἐπίδρασης του ἐδάφους μας, τούλάχιστον στη διαίρεση τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὡς ἐξῆς:

«Σ' ἓνα ἔδαφος ἔτσι διηρημένο τὸ Έλληνικὸν ἔθνος κατατεμαχίστηκε σὲ μιὰ σκόνη ἀπὸ μικροὺς λαούς, ὄλους ζηλότυπους γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους, πού κατ'

(*) Λόγια του Περικλῆ Γιαννόπουλου, (ἀπὸ τὸ βιβλίο του Ἴωνος Δραγούμη: «Ὁ Έλληνισμός μου και οἱ Έλληνες», σελ. 2 κ. ἑ.).

ἀρχὴν ἦταν εὐκόλο να τὴν ὑπερασπίσουν και γιὰ τὴν αὐτονομία τους, ἀνίκανους ὅμως να δεχτοῦν ὄχι μόνο μιὰ κοινὴ κυριαρχία, μὰ και τὴν ἰδέα ἔστω μιᾶς εὐρείας ὁμοσπονδιακῆς ὀργάνωσης».

Ἀντίθετα ὅμως με τὸν Παπαρρηγόπουλο, ὁ προλογιστὴς τῆς ιστορίας του στην τελευταία της ἔκδοση, Παῦλος Καρολίδης, πολὺ ὀρθά διακρίνει και τονίζει τὴ σημασία του Έλληνικοῦ περιβάλλοντος: Ἡ φύσις του ἐδάφους, λέγει ὁ Παῦλος Καρολίδης, ἐφ' οὗ ζῆ και βιοτεύει ἔθνος τι, δημιουργεῖ και ἀναπτύσσει και προάγει τὸν ιστορικό του βίον, ἔτι δὲ τὸ κλίμα του τόπου και ἡ περιβάλλουσα τὴν θεὰν αὐτοῦ φύσις ἔχει, ἐν τῇ ἀρχῇ μάλιστα και τῇ γενέσει του εἰρημένου βίου, μεγίστην ροπήν και ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν χαρακτήρα και τὸν τρόπον τῆς ὄλης ἀναπτύξεως του βίου τούτου. Ὁ αἶθρ, ὁ οὐρανός, τὸ κλίμα, τὸ ἔδαφος, ἡ θεὰ του ὀρίζοντος, ἡ θεὰ τῆς θαλάσσης, ἡ θαλασσοπλοῖα, ἡ κατὰ γῆν ἢ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία τῶν λαῶν πρὸς ἀλλήλους και ἡ μετὰ ταύτης συνδεομένη ἐμπορία και ἡ βιομηχανία και αἱ τέχναι αἱ βιομηχανικαί, πάντα ταῦτα ἀπ' εὐθείας τε και ἐμμέσως ἐπιδρῶσιν ἰσχυρῶς ἐπὶ τὴν ιστορικὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν». Καὶ προχωρώντας λέει χαρακτηριστικώτερα: «Οἱ ὄροι του φυσικοῦ βίου και του μετὰ τούτου κατὰ μικρὸν ἀναπτυσσομένου πνευματικοῦ βίου ὑπὸ οὐρανὸν εὐδίων και φιλάνθρωπον και ὑπὸ κλίμα εὐκραές ἐπὶ γῆς εὐφύρου και ἡμέρου και φιλανθρώπου τὴν θεὰν, ποικιλομένης διὰ τῆς ποικιλίας τῶν ὀρέων, τῶν κοιλάδων και πεδιάδων και περιβρεχομένης ὑπὸ θαλάσσης και ὀρμων και λιμένων και τρόπων ἐπικοινωνίας πρὸς ἄλλας χώρας εὐήμερούσας, δὲν δύνανται να ὦσιν οἱ αὐτοὶ πρὸς ὄρους βίου, ὄν διαγούσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν τόποις στερουμένοις θαλάσσης ἢ και ἐν ἀλιμένοις ἀκταῖς και ἐν μογοτόνοις πεδιναῖς ἐκτίσσει μὴ διαχωριζόμεναις ὑπὸ θαλασσῶν».

Βέβαια τὸ θέμα μας σήμερα δὲν μᾶς ἐπιτρέπει μιὰ πληρέστερη ἀνάπτυξη του ζητήματος αὐτοῦ στην ὀλότητά του. Ὁ σκοπός μας εἶναι να δώσουμε σὲ γενικὲς γραμμὲς τὴν ἰδέα τῆς συνάρτησης του Έλληνικοῦ πνεύματος με τὴν Έλληνική Φύση. Ἀπὸ τὴ συνάρτηση αὐτὴν δὲν ἐρμηνεύεται μόνο, κατὰ τὴ γνώμη μας ἢ ἀρχαία μυθολογία τῶν Ἑλλήνων και ἡ θρησκεία τους, ἢ ἑλληνικὴ ιστορία και ἢ ἑλληνικὴ διανόηση και τέχνη, μὰ προεικάζονται κατὰ τὸ μέγιστο και οἱ μελλούμενες δημιουργίες του Ἐθνους μας σὲ μιὰ συνοπτικὴ βέβαια συγχώνευση τῶν δεδομένων και προβλέψεων. Γιὰ ὅσους θέλουν να ἐγκύψουν σὲ μιὰ βαθύτερη μελέτη τῶν προβλημάτων τῆς ἐνότητας τῆς φυλῆς μας και τῆς συνέχειας του ἑλληνικοῦ χαρακτήρα και πνεύματος, θάχα να συστήσω τὸ ἐμβριθές και πλούσιο σὲ στοιχεῖα και πληροφορίες βιβλίο του διακεκριμένου ἐπιστήμονα κ. Β. Γ. Γανώση με τίτλο: «Ἀρχαῖοι Έλληνες και Νέοι Έλληνες» στὸ ὀποῖο ἀφιερώνεται και εἰδικὸ κεφάλαιο με τίτλο: «Τὸ περιβάλλον, ὁ ἄνθρωπος και οἱ Έλληνες».

Ἐκεῖνο πού σαν φυσιολάτρης και σαν διανοούμενος μπορῶ να διαπιστώσω ἔπειτα ἀπὸ μιὰ συστηματικὴ ἐνατένιση τῆς ἑλληνικῆς φύσης, εἶναι πως παντοῦ και πάντοτε, χωρὶς καμμιά διάψευση και κλονισμό, δὲν διέκρινα ποτὲ καμμιά διάσταση και καμμιά ἀσυμφωνία μεταξύ του ἑλληνικοῦ χώρου και τῆς ἑλληνικῆς σκέψης και ἐκφρασης.

Τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, ὅσοδήποτε τὸ μελετᾷς και τὸ ἀναλύεις στις πιδ ἀντιφατικὲς και ποικίλες ἀπόψεις και ἐμφανίσεις του, ἄλλο τόσο τὸ βλέπεις βαθύτερα και ἀξεχώριστα συνδυασμένο με τις χάρες και τις ὀμορφιές, με τὰ ὀράματα και τις ἐναλλαγὲς του ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ και τῶν ἑλληνικῶν τοπίων.

Και να, τὸ διάγραμμα πού σχημάτισα προσωπικά ἀπὸ τοὺς παραλληλισμοὺς και τις ἀντιστοιχίες πού διέκρινα σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα:

Ποιὰ εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικά τῆς Έλληνικῆς Φύσης;

1) *Ἐνότητα στὸν φωτισμένο καταγάλανο οὐρανό.— Διάσπαση στη γῆτὴν ἐπιφάνεια.*

Ποιὰ ἡ ἐπίδραση στην Έλληνικὴ ψυχὴ;

Ἐνότητα στὸ θρησκευτικό και φυλετικό φρόνημα (ἴδε Δωδεκάθεο, Ὀλυμπιά-

δες, άμφικτιόνες, όμοσπονδίες κλπ.)—διάσπαση στην πολιτική και κοινωνική διαμόρφωση (Ίδε άστεα, άριστοκρατίες, δήμους κλπ.).

2) Διαύγεια και σταθερός τόπος στις έξωτερικές γραμμές των γεωλογικών και φυσικών φαινομένων της χώρας μας. Ποικιλία όμως και έναλλαγές στη διαδοχή και εμφάνισή τους.

Ποιά ή επίδραση στους ανθρώπους ;

Διαυγής και λογικευμένη συνείδηση, καθαρότητα στοχασμοϋ, μετρημένη θρησκευτικότητα, σφιχτή και άρτια γλώσσα, έπιστημονική έρευνα και κρίση (παραδείγματα : Όμηρος, Σωκράτης, Αίσχύλος, Δημοσθένης, Ίπποκράτης, Θουκυδίδης). Σύγχρονα τώρα κι' αντίστοιχα : ποικιλία των ίδεων και συλλήψεων και έντονη δόνηση από τα φυσικά φαινόμενα και μεταβολές. Συγκεκριμένα : πολυμορφική μυθολογία, πολυθεϊκό και άνθρωπομορφικό σύστημα, παράλληλες μυστηριακές λατρείες (Όρφισμός, λατρεία Διονύσου, Άσκληπιού, Έλευσίνεια, Καβίρεια κλπ.), τέλος μαντεΐα (Δωδώνη και Δελφοί).

3) Άπεριόριστες διαστάσεις του Κενού και της "Υλης.— Αντίστοιχα όμως : Μέτρο και Ισορροπία των όγκων στις φυσικές αναλογίες και τις επιφάνειες του εδάφους.

Η επίδραση και το αποτέλεσμα ;

Πλήρης και έξαντλητική ανάταση της ψυχής και της σκέψης (Θαλής, Άναξιμένης, Άναξίμανδρος, Δημόκριτος, Ηράκλειτος, Πυθαγόρας, Πλάτων, Άριστοτέλης). Ταυτόχρονα και αντίστοιχα, α) καλλιέργεια του θετικού πνεύματος, (σ' αυτό μετέχει και ό Άριστοτέλης, μα κυριώτερα το εκφράζουν οι σοφιστές : Πρωταγόρας, Γοργίας, Ίσοκράτης), β) Καλλιέργεια των μαθηματικών και μηχανικής (Εϋκλείδης, Άρχιμήδης). γ) Άνάπτυξη της αρχιτεκτονικής και των διαφόρων τεχνών και του θεάτρου (Χερσίφων, Ίκτινος, Φειδίας, Πολύκλειτος, Πραξιτέλης, Σοφοκλής, Εϋριπίδης, Άριστοφάνης). δ) Διάπληση της πολιτικής οργάνωσης και νομοθεσίας (Δράκων, Λυκοϋργος, Σόλων, Πεισίστρατος, Φίλιππος, Μέγας Άλέξανδρος). Σ' αυτόν τον τρίτο μεγάλο κύκλο θάπρεπε ακόμα να καταταγοϋν ή άρνητική άσκητική του Διογένη, ή στωϊκή φιλοσοφία του Ζήνωνα και ή Σχολή του Έπικούρου.

Μη σάς έκπλήττη, που μέσα στο συνθετικό αυτό διάγραμμα άνέμιξα άντιθέσεις και διάφορες σχολές, όπως ύλιστές και ιδεαλιστές, νομοθέτες και βασιλιάδες, δημοκράτες και τυράννους, άπαρνητές της ζωής μα και φιλόζωους φιλοσόφους. Οι διαφορές αυτές, για το θέμα που έξετάζουμε, δέν έχουν καμμιιά σημασία. Στην *Έλληνική Φύση ή αντίθεση και ό συνδυασμός είναι κανόνας. Γι' αυτό και παρατηρείται, σε μεγάλη κλίμακα και στις εκδηλώσεις του Έλληνικού Βίου, το περίεργο αυτό φαινόμενο, ενϋ στην οϋσία των πραγμάτων οι διαφορές έξαφανίζονται, γιατί όλα τείνουν σε άνώτερο επίπεδο να βροϋν τη Γνώση, την Όμορφιά και τη Δευτεριά.* Και τα τρία όμως αυτά στοιχεία της Έλληνικής Ίδιοτυπίας και Πνεύματος μας τα διδάσκει, κι ως σήμερα ή πανελεύθερη Έλληνική Φύση. Και ίδου πως :

Τη Γνώση, μας την προκαλεί και μας την με'αδίδει το άπλετο και γελαστό φως, που πάντα είναι άρειό και μέσα στις νεφώσεις και τις θύελλες, για να έρεθίξη και να εύχαριστή το μάτι, που προσπαθεί να διακρίνη μέσ' στις περαστικές όμίχλες την άληθινή γραμμή και το άληθινό χρώμα. Και πάντοτε σχεδόν ή όρασή μας γοργά ίκονοποιείται, μετά την περαστική επισκίαση, να ξανάβρη στο φως, το άληθινό και σταθερό γνώρισμα του τοπίου.

Την Όμορφιά, μας την δίνει το έδαφός μας με τις θαυμάσιες, μοναδικές αναδιπλώσεις των βουνών και τους γοητευτικούς κόλπους της θάλασσας. Το σύνολο του εδάφους μας είναι ό χρυσός κανόνας της όμορφιάς και του μέτρου. Ποτέ ό κόρος, ποτέ ή μονοτονία. Όλα κινούνηται και μεταβιβάζονται από ώρα σε ώρα, από στιγμή, σε στιγμή, σε νέες φάσεις, σε νέα χρώματα, σε νέους καιρούς, σε νέα γοητεία. Και όλα αυτά, χωρίς ύπερβολή, χωρίς αυθάδεια, χωρίς καμμιιά καταπληκτικότητα. Μόνο με μιιά λεπτή χάρη και συμμετρία. Μ' ένα χαμόγελο, σαν των αρχαϊκών κούρων το

μυστηριώδες χαμόγελο, που τόσο προηγήθηκε του περίφημου χαμόγελου της Τζοκόντας. Και τέλος τη Δευτεριά. *Τη Δευτεριά, μας τη δίνουν οι άνοιχτές όψεις των όριζόντων και στην ξηρά και στη θάλασσα. Μας την έμπνέουν οι στενοχώριες του εδάφους και τα περήφανα ψηλώματα. Οι άντιστάσεις και οι νίκες. Οι πολυκύμαντες θάλασσες που καταλήγουν σε κάτι. Τα άναγκαστικά ταξίδια, τα περπατήματα στις άνηφοριές και τα λινίσματα στις βάρκες και τα καΐκια. Δηλαδή το γόνατο και το πανί. Το φτωχό άροτρο και το σκύψιμο σ' άμπέλι. Η άπέραντη λαχτάρα και το λίγο άπόκτημα. Μα πάνω άπ' αυτά οι μαγικές άστροφεγγιές και τά φεγγαροτάξιδα στο άπειρο. Οι λυτρωτικές αύρες των θερινών όρών που όρχονται άξαφνα, σαν άναμενόμενες σκιές να γλυκάνουν τη δίψα της πονεμένης ψυχής μας. Κι ακόμα οι γόνιμες βροχές των φθινοπώρων, τ' άέρινα χιόνια των βουνών, οι μεθυστικές άνοιξες με τις παπαρούνες και τις βιόλες !*

Τι άλλο πιδ ελεύθερο παιγνίδι, από τη δυνατότητα και το έφικτό; Νά, τι μας δίνει πάντοτε το Έλληνικό έδαφος, ή Έλληνική Φύση. Πώς λοιπόν ν' άνεχτούμε την τυραννία, την κατάνηση, τον άφανισμό; Η Δευτεριά, πνευματική και σωματική, βέλσκειτα γραμμένη με τα χέρια της φύσης στα μέτωπά μας. Είναι, κατ' άντανάκλαση, έμφυτη ιδιότητα. Δέν είναι επίκτητη μόνο άρετή.

Τις ίδέες αυτές για την αισθητική και ήθικη άξία της χώρας μας δέν τις είχαν, ως φαίνεται, συνειδητά άποχτήσει οι άρχαίοι Έλληνες. Τούναντιον μάλιστα, παρραπονιόντουσαν για τη φτώχια του εδάφους. Και ό στίχος του Ησιόδου για την ιδιαίτερη πατρίδα του : « Χείμα κακή, θέρει άργαλή, οϋδέποτ' έσθλή », και ή γνωστή φράση του Ηροδότου : « τή Έλλάδι πενή μέν, αϊεί σύντροφος έστιν », είναι δείγματα μιας δυσάρεσκείας, ενός πικρού παράπονου των αρχαίων Έλλήνων για το φτωχό έδαφός τους. Το ίδιο, βέβαια, παράπονο τώχουμε σήμερα κι' έμεις. Με τη διαφορά, πως ή αντίληψη της αισθητικής άξίας του εδάφους μας και ή πίστη για τον πνευματικά γονιμοποιό χαρακτήρα της Έλληνικής Φύσης είναι πιδ συνειδητές και πιδ διαδεδομένες στα χρόνια μας. Τοϋτο όφείλεται στην πείρα, στους ξένους συγγραφείς και στο σύγχρονο φυσιολατρικό μας κίνημα.

Οι άρχαίοι Έλληνες πόρρω άπείχαν από το να ξέρουν ή να φαντάζονται, πως πολλά από τα πνευματικά και ήθικά τους χαρίσματα ήτανε το άπαύγασμα της φυσικής επίδρασης του περιβάλλοντος και πως όλα αυτά ξεκίναγαν από την Έλληνική Φύση, από το κλίμα, από τον οϋρανό, άπ' τη θάλασσα κι' άπ' τον ήλιο της πατρίδας τους. Όπου οι άρχαίοι αναφέρονται στη Φύση ύμνοϋν και χαιρετίζουν τη Φύση, όχι ειδικά την Έλληνική Φύση κι' όπου μιλοϋν για την Έλληνική Φύση μιλάνε έπιστημονικά και περιγραφικά, δηλαδή με ψυχρότητα και χωρίς λυρικό πάθος.

Έννοείται, πως αυτή ή άγνοια, ως ποϋμε, των αρχαίων προγόνων μας καθόλου δέν έπηρεάζε την πραγματικότητα, γιατί ή Έλληνική Φύση άνεξάρτητα άπ' αυτό, σιωπηλά και άθόρυβα και άνεπαίσθητα, έπιτελοϋσε το έργο της και έπιβαλλονταν στην ψυχή και τη σκέψη τους, όπως ακριβώς το ύπέδαφος και το περιβάλλον διαμορφώνουν την ανάπτυξη και το είδος των δένδρων και των δασών. Το πράμα είναι το ίδιο, όπως και στη δημιουργία ενός καλλιτέχνη, όπου τα στοιχεία της έμπνευσης μπορει να διαφεύγουν, κάποτε, από τον δημιουργό, το καλλιτέχνημα όμως παράγεται και όφείλεται ασφαλώς σε συγκεκριμένα αίτια και άδιόρατες λειτουργίες και επιδράσεις. Δέν ύπήρχε και λόγος άλλως τε οι άρχαίοι Έλληνες να σκεφτοϋν και ν' άποδώσουν στην Ιδιάζουσα και ξεχωριστή Έλληνική Φύση στην ιδιοφυΐα και το μεγαλείο τους. Ήτανε οι φορείς της θαυμάσιας άνθησης του πολιτισμοϋ και χαιρόντουσαν, σαν παιδιά, την κληρονομιά και την ιδιοσυκρασία τους. Έπειτα, πολύ άργότερα, γεννήθηκε το ζήτημα να έρευνηθη και έρμηνευθη κάπως βαθύτερα το άνυπέρβλητο φαινόμενο του Έλληνικού Πνεύματος. Όταν κιόλας το Έλληνικό Πνεϋμα είχε διαμορφώσει τη χριστιανική θρησκεία κ' είχε ξαναφέρει στην Άνθρωπότητα με τα δικά του σπέρματα την Άναγέννηση στη Δύση.

“Αν όμως για τους ξένους ο άπροκάλυπτος και λυρικός θαυμασμός για το ‘Ελληνικό θαύμα, έπαιρνε ένα καθαρά πνευματικό και ακαδημαϊκό ενδιαφέρον, για μας τους σύγχρονους “Ελληνες το ζήτημα είναι πιο ζωτικό, γιατί ή πίστη και ή πεποίθησή μας στα στοιχεία του φυσικού μας περιβάλλοντος μας δίνουν την έλπίδα και τή δύναμη ν’ αναγεννήσουμε κάποτε, στη νέα σταδιοδρομία του ‘Ελληνισμού, το φωτεινό πέρασμα ενός νέου ‘Ελληνικού θαύματος.

‘Η συνεργασία του έδάφους και του κλίματος τής χώρας μας δέ θά ναι, σαν τότε, ύποσυνείδητη και αντικειμενική. Τώρα μπορεί και πρέπει να γίνει, ένσυνείδητη και ύποκειμενική. *Οι μεγάλες ιδιότητες του φωτός και τής αρμονίας, τής άνεσης και τής ποικιλίας του ‘Ελληνικού περιβάλλοντος είναι έντυχως άπαρασάλευτες και καθημερνά μας μεθοούν και μας διαπλάθουν. “Ας έχουμε συνεχή και άμεση έπαφή και άς έμπνεόμαστε άπ’ αυτές. Θα μας φέρουν ταχύτερα στην άνθοφορία και το ξεχείλισμα. Θα μας δώσουν το άγνό βάπτισμα τής έλληνικής μας συνείδησης.*

Είν’ αλήθεια, πώς ή περίφημη θεωρία του Taine, με την όποια στο έργο του «Φιλοσοφία τής Τέχνης», απέδωσε τή γέννηση και του ‘Ελληνικού Πολιτισμού στις δυνάμεις του περιβάλλοντος, βρήκε μεγάλη αντίδραση κι’ άπό πολλούς άποκρούστηκε ζωηρότατα. Δέν πρόκειται τώρα να γίνουμε ύποστηρικτές των δογματικών άπόψεων του Γάλλου αυτού αίσθητικού και φιλόσοφου, που συνδέονται και μ’ άλλες συζητήσεις και άμφίβολες πλευρές του ζητήματος τής Τέχνης. Το περίεργο είναι, πώς και πριν άπό τή θεωρία αυτή και μετά τή διατύπωσή της το ‘Ελληνικό έδαφος, το ‘Ελληνικό παρελθόν, το ‘Ελληνικό θαύμα, ποτέ δέν έπαψαν να συνδέονται στην έκφραση των συναισθημάτων των ξένων συγγραφέων και αίσθητικών. ‘Η παράθεση όλων των έκδηλώσεων αυτών θ’ άπαιτούσε πολύν χρόνο. Γεγονός είναι, πώς ή περίφημη «Προσευχή στην ‘Ακρόπολη» του ‘Ερνέστου Ρενάν, συνώψισε και ανανέωσε το σύνθημα τής στροφής και τής νοσταλγίας πρós το ιδανικό τής αρχαίας ώμορφιάς και του αρχαίου κλασικού πνεύματος. Και πριν όμως άπό τον Ρενάν, όπως βέβαια και μετά άπ’ αυτόν, μιά συμφωνική συναυλία άπό ένθουσιώδεις κρίσεις και γνώμες ξένων διακεκριμένων άνδρων διέπλασε στην Εύρώπη το ρεύμα μιάς φιλελληνικής λογοτεχνίας, γεμάτης άπό έξαρση και λυρισμό για τά τοπία, για τήν αρχαιότητα και καμμιά φορά και για το μέλλον τής ‘Ελλάδας.

‘Ο Γάλλος αίσθητικός Emeric—David, το 1805, άναφωνεί: «‘Αρχαία πατρίδα του ‘Ομήρου, του Δημοσθένη, του Λυσίπου, του Φειδία, άτυχη χώρα των γραμμάτων, των επιστημών και των τεχνών, ποτέ δέν θά σου έχουμε άρκετά άποδώσει επαίνους και εύχαριστήριες πράξεις. Κάθε μέρα οι μάταιες προσπάθειές μας επιβεβαιώνουν το θεικό του πνεύματός σου»!

‘Ο ζωγράφος Ingres, με κατάνυξη προφέρει αυτούς τους λόγους: «‘Υπήρξε στη σφαίρα τής γής, μιά μικρή γωνιά έδάφους, όπου κάτω άπό τον πιο όραίο ούρανό, σε κάτοικους προικισμένους με μιά μοναδική πνευματική δργάνωση, τά γράμματα και οι τέχνες διέδωσαν στα πράγματα τής φύσης, σαν ένα δεύτερο φώς για τους λαούς και για όλες τίς γενιές που θάρθουν»!

‘Ο Goethe στους στίχους τής ‘Ελένης του «Φάουστ» έξυμνεί λυρικότατα το τοπίο τής Σπάρτης και του Μυστρά. Προηγούμενα ο Winckelmann και ο Lessing, είχαν άνοιξει το έδαφος στη Γερμανία για τήν έρευνα του ‘Ελληνικού Θαύματος.

Δέν θά ένδιατρίψω ιδιαίτερα, για να ύπενθυμίσω τώρα, τους φλογερούς στίχους του Βύρωνα και τ’ άποσπάσματα του Chateaubriand για τήν ‘Ελλάδα. Μετά τήν ‘Ελληνική ‘Επανάσταση το πνεύμα του φιλελληνισμού φέρνει κι άλλες πολύτιμες φωνές στην άδιάλειπτη συμφωνία. ‘Ο Victor Hugo, ο Schelley, ο Keats άσχολοούνται με τήν ‘Ελλάδα και το πνεύμα της. ‘Ακόμα και ο Edmond About, μέσ’ στίς γρατζουνιές και τίς έρωνίες του, διατυπώνει κι αλήθειες που μας ένδιαφέρουν: «Χάρης στη θάλασσα και στα βουνά—γράφει στον «Βασίλεα των ‘Ορέων»—ό “Ελληνας μπόρεσε να μείνη έλεύθερος και μετά τήν ύποδούλωση τής χώρας του»

‘Ο Flaubert, το 1850, λίγο πρò τής «Προσευχής» του Renan, μπροστά στην

‘Ακρόπολη κι αυτός συγκινήθηκε τόσο, που πρώτος άναφωνεί: «Λίγο άκόμα και θά προσευχόμουν»!

‘Ο Nietzsche στη «Γέννηση τής φιλοσοφίας» και στη «Γέννηση τής Τραγωδίας», κορυφώνει τήν άποθέωση του ‘Ελληνικού Πνεύματος. Κι’ αυτή ή λιτανεία του προσκυνήματος συνεχίζεται άδιάλειπτη ως τά χρόνια μας. Τελευταία, μάλιστα, άποδίνεται πολύ μεγαλύτερη προσοχή στο φυσικό περιβάλλον, στην ώμορφία των τοπίων μας. ‘Ο Charles Maurras, ο Camille Mauclair, ο Edouard Herriot, ο René Puaux, ο André Billy, ο Maurice Bedel και ξεχωριστά ο Jacques de Lacretelle, άνυμνούν παθητικά σε ειδικά βιβλία τήν ‘Ελληνική ώμορφία και το ‘Ελληνικό πνεύμα.

Γενικά, μπορούμε να πούμε, πώς παρά τίς αντίθέσεις και τίς έπιφυλάξεις ώρισμένων διανοουμένων και σοφών κατά τής εύεργετικής επίδρασης του έδάφους μας στον ‘Ελληνικό Πολιτισμό, παρά τήν άνεπιτυχή παρατήρηση του Leibnitz για τήν πλήρη σιωπή των Τουρκοκρατούμενων τότε έλληνικών χωρών, παρά τίς μετέπειτα άπαντητικές στον Taine δοξασιές του Gobineau, ο αρχικά ακαδημαϊκός θαυμασμός των ξένων στην αρχαία ‘Ελλάδα, γίνεται σιγά, σιγά με τον καιρό και έδαφικώτερος για τή χώρα μας και προσηνέστερος στο σύγχρονο λαό μας. ‘Ο άγαθός σπόρος τής παραβολής του Χριστού έχει πέσει στον άγρό και άρχισε βέβαια ν’ άποδίνει. Σ’ όλα αυτά συνετέλεσε άσφαλώς και ή βαθμιαία άποκατάσταση στη διεθνή συνείδηση και τήν έπιστήμη τής Βυζαντινής πολιτιστικής είσφοράς, που άναμφισβήτητα σε άλλες πλευρές είναι έφάμιλλη και ισάξια τής ‘Ελληνικής αρχαιότητας, κ’ έτσι το νεώτερο ‘Εθνος μας, μέσα στον ίδιο φυσικό χώρο ξαναπαίρνει, στα μάτια τής ‘Ανθρωπότητας, τήν έπίζηλη θέση ενός φιλότιμου και ίκανού συνεχιστή των πανάρχαιων ιδανικών τής άθάνατης Φύλης μας.

‘Η επίδραση τής ‘Ελληνικής Φύσης όμολογείται σήμερα και σ’ αυτά τά δημιουργήματα τής Βυζαντινής εικονογραφίας. ‘Ο W. Déonna, ο ‘Ελβετός αυτός σύγχρονος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο τής Γενεύης, στο τρίτομο αίσθητικό του έργο: «Du Miracle Grec au Miracle chrétien» νά, πώς άποφαίνεται σχετικά: «‘Η χριστιανική τέχνη υπήχθη κι αυτή, καθώς λένε, σ’ αυτόν τον γεωγραφικό προσδιορισμό. ‘Η Μεσημβρία κατά φύση θάρπεπε να νοηθί ώς κλασική, άκόλουθη τής παράδοσης και του σχεδίου, ο Βορράς τούναντίον σαν επαναστάτης και κολορίστας. ‘Ο Φλαμανδικός νατουραλισμός βγήκε άπό ένα έδαφος άπλωτό, μονότονο, με ούρανό χαμηλό και σκοτεινό σε όρίζοντα πλατύ».

Το θέμα του ‘Ελληνικού Πνεύματος είναι λοιπόν άκατάλυτα συνδεδεμένο με το θέμα τής ‘Ελληνικής Φύσης. Μπορεί και οι νεώτεροι ιστορικοί και έρμηνευτές του ‘Αρχαίου ‘Ελληνικού θαύματος, να ταλαντεύονται και να άμφιβάλλουν στα συμπεράσματά τους. Κανείς όμως δέν ξέφυγε πιά άπ’ αυτό το ζήτημα. ‘Ο πολός A. Jardé στο θεμελιώδες έργο του: «La Formation du Peuple Grec», παρά τίς τελικές άμφιβολίες του άφνει όμως να του διαφύγουν κάτι φράσεις, σαν αυτή: «**Κ’ ή περίφημη αυτή θεωρία των συνταυτίσεων δέν πέρασε χωρίς όφελος. Αυτό που το πνεύμα του ‘Ελληνισμού χρωστάει στο έλληνικό τοπίο είναι καταπληχτικό!**»

Το ίδιο και ο Robert Cohen άναρωπιέται σχετικά κι’ έπαφίεται στην τελική κρίση του άναγνώστη τής Ιστορίας του.

‘Ο σύγχρονος και έξαιρετος ‘Αμερικανός συγγραφέας, ο Will Durant, στην πολύτομη «Ιστορία του Πολιτισμού», άποφαίνεται με σκεπτικισμό:

«Όχι, δέ μπορεί κανείς λογικά να ύποστηρίξει πώς ο ‘Ελληνικός Πολιτισμός είναι το έργο του κλίματος». Αυτός όμως ο ίδιος δέν διστάζει καθόλου να όμολογήσει πώς «άν έξαιρέσει κανείς τον μηχανικό έξοπλισμό και τίς θρησκευτικές πεποιθήσεις, τίποτα δέν ύπάρχει, ή σχεδόν τίποτα, στον πολιτισμό μας που να μην τ’ όφείλουμε στην ‘Ελλάδα».

Τέλος, για να καταλήξουμε, άπ’ τους σύγχρονους δικούς μας, ο Δημοσθένης Δανιηλίδης, σταματά στοχαστικά στο ζήτημα. Και πολύ σωστά άποφαίνεται, με έγκράτεια και λογική. «Στη φύση μιάς χώρας ένυπάρχει μονάχα ή δυνατότητα όχι όμως και ή άναγκαιότητα μιάς όποιασδήποτε εξέλιξης».

Μέσα στα περιωρισμένα όρια της μελέτης μου, προσπάθησα, όπως είδατε, με τη φτωχή φυσικά κατάρτιση και ικανότητά μου, να δώσω τα πλαίσια του μεγάλου και άλυτου αυτού θέματος, της συνάφειας του Έλληνικού Πνεύματος και της Έλληνικής Φύσης. Μπορεί σε πολλούς να μένουν ακόμα μεγάλες άμφιβολίες και δισταγμοί για τη θεώρηση που πάντα υποστηρίξαμε, όχι βέβαια, πώς ο Έλληνικός Πολιτισμός ήταν αποκλειστικό δημιούργημα της Έλληνικής Φύσης, μα πώς άναμφίβολα χωρίς την Έλληνική Φύση δεν θα ύπήρχε ο Έλληνικός Πολιτισμός.

Μιά φράση από τη διακήρυξη του προγράμματος της «Υπαιθρίου Ζωής» του 1934 καθόριζε από τότε σαφέστατα τη σχετική μας αντίληψη: «Τό έδαφος μας είναι τό ωμορφότερο της Γής. Και μ' αυτή την πεποίθηση τό λατρεύουμε, σά συντελεστή του πολιτισμού, σάν ίερή κοιτίδα νέων άναβλαστήσεων και νέων εποχών». Σ' αυτή την τυχόν ύστατη άμφιβολία θέλω να άντιτάξω τη φυσιολατρική μας έπίγνωση και τη δική σας έλξη στην ωμορφιά της άθάνατης χώρας μας. Θέλω ν' άντιτάξω ακόμα την ορθότατη και βασική παρατήρηση του Renan, που την διευτύωσε στην «Ιστορία του Ίησου», πώς κι' αυτή ή γέννηση της θρησκείας της Βασιλείας των Ουρανών, βρήκε την πρώτη της συνείδηση στο είρηνικό και γαλήνιο και μοναδικό περιβάλλον της Ναζαρέτ, άπ' όπου ο Χριστός συνέλαβε τις πρώτες έντυπώσεις του άπ' τον Κόσμο. Θέλω ακόμα να σας πω και τοúτο τό καταπερισσικό και όχι αύθαίρετο έπιχείρημα. Γιατί τάχατες άναγνωρίζουμε στη Γή την προνομιακότητα και ιδιοτροπία για τη διανομή των ύλικών άγαθών της και θά της άρνηθούμε τό ίδιο δικαίωμα στις ήθικες και εύρύτερες έπιδράσεις της; Σε καμμία περίπτωση των κρυμμένων θησαυρών της Γής, είτε για διαμάντια ή για χρυσωρυχεία πρόκειται, είτε για πετρέλαια και μεταλλεία, ή θέση των θησαυρών αυτών δεν είναι από πριν γνωστή και καθωρισμένη. Μόνο με την ανθρώπινη διορατικότητα και την άμφίβολη και τολμηρή πάντα έρευνα κατορθώνουν οι άνθρωποι να έπωφεληθούν και να βγάλουν άπ' τα σπλάχνα της Γής τους κρυμμένους θησαυρούς της. Άλλ' οι θησαυροί αυτοί δεν βγαίνουν από παντού. Βγαίνουν μόνον από τά ώρισμένα αυτά σημεία.

Έτσι άκριβώς είναι και για τό ζήτημα της Έλληνικής Φύσης. Μόνη της βέβαια αυτή δεν έδωσε κι ούτε πρόκειται να δώσει ποτέ τίποτα. Πρέπει πάλι να βρούμε, έμεις άπ' αυτή, όπως τό: «αναν άριστα οι άρχαίοι Έλληνες, τά διδάγματα και την ωμορφιά της».

Εύκολο βέβαια είναι σε μερικούς ξένους, και συμφέρον τους και ζηλοτυπία τους μάλιστα, ν' άρνούνται την ύπαρξη τέτοιων θησαυρών στο Έλληνικό κλίμα. Πολύ καλά, άς δεχτούμε έστω την άποψη τους. Τό Έλληνικό Θαύμα δεν έξηγείται με την Έλληνική Φύση. Άλλά τότε με τί πρέπει να έξηγηθί; Με τό νόμο της φυλής, της ύπεροχής της φυλής; Με την άβεβαιότητα και τη ρευστότητα αυτού μόνο του στοιχείου; Όλοι άντιλαμβάνεσθε και τό διδαχθήκαμε πικρά δυστυχώς, τό άτοπο μιας τέτοιας σκέψης. Ούτε προσιδιάζει, ούτε είναι χρήσιμο στο Έλληνικό έθνος να έπικαλεσθί τέτοιες θεωρίες, άντίθετες στο ήθικό μεγαλειό του και καταδικασμένες από τη διεθνή συνείδηση που τόσα ύπέφερε άκριβώς, γιατί άλλα έπικατάρατα ξενικά καθεστώτα τις άνήγαγαν προπολεμικά σάν άξιώσεις της έπιθετικής τους και βάρβαρης ένέργειας.

Όχι βέβαια μ' αυτή τη θεωρία. Για μας όμως τό ζήτημα είναι διάφορο. Τό Έλληνικό Θαύμα, και λέγοντας έλληνικό θαύμα, νοούμε, τό κατά συνέχειαν Έλληνικό Θαύμα, είναι άνερχόμενο και τέλεια άνεξήγητο χωρίς την Έλληνική Φύση. Όπως και ή Έλληνική Φύση θά ήταν άνεξήγητη και νεκρή χωρίς τον Έλληνικό Πολιτισμό. Τά δύο θαύματα, της Έλληνικής Φύσης και του Έλληνικού Λαού, έχουν ένωση σε ένα. Κι' αυτό άκριβώς είναι τό μοναδικό και συνεχιζόμενο θαύμα, τό Έλληνικό Θαύμα, σ' όλη την πληρότητα και την έκτασή του και σ' όλη την ιστορική και την ζωντανή του σημασία.

Γ. Κ. ΣΤΑΜΠΟΛΗΣ

ΓΕΝΕΣΗ, ΤΕΧΝΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΗ ΣΚΗΝΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ*

*Η έπίδραση των φυσικών καλλονών της Έλληνικής γής, ήταν τό πρώτο ύλικό στην άνάπτυξη και άξιολόγηση της Ιδέας του καλού και ώραιού που χάρισε στην άρχαιότητα τις θαυμασιότερες έμπνεύσεις και δημιούργησε τ' άριστουργήματα της τέχνης και του πνεύματος. Έτσι και τό άρχαίο θέατρο βρήκε στην Έλληνική φύση την ιδανικότερη καλλιτεχνική του άνταπόκριση. Μιά πλατεία λοιπόν κι έμπεριστατωμένη έρευνα πάνω σ' όλα τά προβλήματα του άρχαίου θεάτρου ήταν άναγκαία, ύστερα από 23 όλόκληρα χρόνια καλλιτεχνικής διαμάχης. Ο Θυμεικός Θιάσος Ιδρύθηκε την άνοιξη του 1931— έδω και 23 χρόνια— από μερικούς παράγοντες των δελφικών έορτών, όπως ήταν ο άείμνηστος Κ. Ψάχος, ο Λίνος Καρζής, ο Γ. Μπούρλος, Γιόχαν Ρωμανός, Ίωσήφ Γκρέκας και κάποια άλλοι, για να σημάνει την αποκλειστική άπασχόληση με τό άρχαίο θέατρο.

ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ του 20ου αιώνα, ο Χρηστομάνος στη «Νέα Σκηνή» του και τό πρωτοϊδρυμένο τότε Βασιλικό θέατρο άνέβασαν άρχαίο δράμα, βλέποντάς το σάν κάτι, που ο ξερός διασωμένος λόγος του, ήταν τό άπαντό του. Έξαιρέτοι ήθοποιοί καταπιάστηκαν με την «κατά τό μάλλον και ήττον» καλήν άπόδοση των προσώπων του παιζόμενου έργου. Άγνοήθηκαν όμως τά σημαντικώτατα προβλήματα που περιέχονταν στην έρμηνεία του. Ο κορυφαίος του χορού άπήγγελε τά χορικά κι' ένας άριθμός βωβών προσώπων, άκίνητων, άποτελούσε τον όπως λέει κάπου ο άρχαίος σχολιαστής στην ίδια περίπτωση, «άπόπληκτον» χορόν. Η μουσική, που ύπήρχε, ήταν πρόσθετη και ξένη στην έρμηνεία. Έτσι χωρίς καμμία άνησυχία ή Έλλάδα άντίκρουzen όλόκληρον σχεδόν αιώνα, ύστερ' άπ' τό ξεσκαβωμό της, σάν άμελητέα ποιότητα και ποσότητα, σε σύγκριση με τό τότε «μοντέρνο» Ευρωπαϊκό θέατρο, τό πανσέβαστο άρχαίο άττικό δράμα.

Κάποτε όμως γύρισε από τη Γερμανία ο Φώτος Πολίτης. Εκεί, είχε δει να παίζονται άρχαία δράματα, να συζητιέται ο τρόπος του άνεβάσματος τους, να έρευνούνται τά προβλήματα του. Είσε και τον «Οιδίποδα Τύραννο» του Σοφοκλή, άνεβασμένο άπ' τον Ράινχαρτ κι' έμεινε δικαιολογημένα κατάπληκτος άπ' τη δράση του Χορού. Δέ στέκονταν «άπόπληκτος» όπως τον ήξαιρε. Ήταν μία μάζα λαού που φωνάζει εκείνο που αισθάνεται, έπευφημεί ή έπικρίνει. Παίρνει ένεργό μέρος στη δράση.

Ένθουσιασμένος από τό πρωτόφαντο εκείνο θέαμα, τό φέρνει στο μακάριο τόπο μας και με τη βοήθεια του Σωματείου των θεατρικών συγγραφέων παρουσιάζει στο θέατρον «Όλύμπια» τον «Οιδίποδα Τύραννο».

Η κριτική που ένθουσιάζεται άμέσως με ό,τι είναι γνήσια made in Europe (καμωμένο, στην Εύρώπη) ύμνησε μ' όλους τους τρόπους τό μέγα γεγονός. Αύτη ή νοοτροπία της έλλην. κριτικής να θεωρεί κάθε τι τό ξενικό ως τέλειο και να ύποβιβάζει κάθε τι τό Έλληνικό σε μειονεκτική θέση, έχει τις ρίζες της πολύ βαθιές. Βρίσκονται στο προτέρημα των Έλλήνων (τη φιλοτιμία τους) που τους σπρώχνει πάντα προς τό καλλίτερο, τό άνώτερο.

Άπ' τον καιρό του ξεσκαβωμού οι πνευματικοί ήγέτες κραυγάζαν και κραυγάζουν, δυστυχώς, άκόμη, πώς τά σωστά, τ' άνώτερα, ο πολιτισμός και τό πνεύμα, βρίσκονται στην Εύρώπη, σάν τώρα, και Άμερική. Έμεις είμαστε τίποτα. Έκ δυσμών τό φως. Γονάτιζαν, λοιπόν, και γονατίζουν οι Έλληνες με μέτωπο προς τη Δύση. Νόμιμη ώστε ή έκσταση και πατροπαράδοτο τό κάμωμα του Φώτου Πολίτη, να κομίσει τον Ράινχαρτιον Οιδίποδα. Πρέπει όμως να δούμε τό βαθύτερο νόημα της έρμηνείας που μας έκόμισεν ο έξαιρέτος αυτός πνευματικός άνθρωπος, γιατί θά γίνει άργότερα, τό θεμέλιο της άξιωματικής (όπως την άποκαλούν όσοι έχουν συμφέρον) έρμηνείας του άρχαίου δράματος στην Έλλάδα.

* Ομιλία γενομένη εν τῷ Δημοτικῷ θεάτρῳ τοῦ Πειραιῶς τὴν 21ην Μαρτίου 1954, εἰς τὸν κύκλον τῶν ὀμιλιῶν τοῦ Ἀρχαίου Ἀττικῆς Θεάτρου, τὸν ὀργανωθέντα ὑπὸ τοῦ «Θυμεικοῦ Θιάσου», ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς «Φιλολογικῆς Στέγης Πειραιῶς» καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Δημάρχου Πειραιῶς κ. Γ. Ἀνδριανοπούλου.

τις άφωνες αντιδράσεις τους, ανάλογα με την ίδιουσυστασία καθενός. Στόν Οιδίποδα, ένα μέρος των θεατών άπλουστάτα θ' ανέβει στη σκηνή και θα φωνάζει τις αντιδράσεις του με ώραία λόγια που τούς έβαλε στο στόμα ο Σοφοκλής. Οί θεατές βέβαια δε θάταν ποτέ σε θέση να τα πουν έτσι ώραία, αλλά βλέπεις ο Σοφοκλής ήταν μεγάλος ποιητής και δυστυχώς είχε μεγαληγορία! "Όπως πολύ σωστά, κινώντας άπ' τις ίδιες σκέψεις κι' ο δικός μας 'Αλέξ. Πάλλης λέει κάπου για τα χορικά της τραγωδίας ότι είναι «κούφια μεγαλομιλία και σαλάτα από κοινοτοπίες». Σάν 'Ελληνας αυτός είχε το θάρρος της γνώμης του. "Αν λοιπόν σκεφτούμε έτσι, έξακολουθεί να σκέπτεται ο Ράινχαρτ, φεύγουν όλα αυτά τα περιττά παραφορτώματα, μουσικές, χοροί, μάσκες, ίδιου τύπου ήθοποιία κλπ., και μäs μένει ή υπόθεση του έργου, ζετυλιγμένη με θαυμάσιο διάλογο και πλοκή, με τα ώραία χορικά που τα λέει μια μάζα λαού, καθόλου διαφορετική από τους θεατές, ώστε να διδαχτούν κι' αυτοί κάπως, αν κάποτε βρεθούν στην ίδια περίπτωση ν' αντιδράσουν ανάλογα και με τον ώραϊον αυτό τρόπο. Και να ή τραγωδία τελείως δική μας άφοϋ την κατανήσαμε κοινωνικό δράμα της αρχαιότητας. Μήπως ο 'Ιούλιος Καίσαρ και ο Μακμπέθ του Σαίξπηρ δεν έχουν χορούς—μάζες λαού; Τί άλλο είναι ο λαός στο πρώτο και το κινούμενο δάσος στο δεύτερο; Με την τόσο σωστή αυτή άλληλουχία στοχασμών, ίσως να πήγε ο Ράινχαρτ κι' άκόμη πάρα πέρα. Μήπως τάχα στην ούσια του δεν είναι ένα είδος άστυνομικό δράμα που αναζητείται ο ένοχος; Συνέπειες: ρεαλιστικό παίξιμο, κρουγές πολύ έντυπωσιακές του χορού—μάζα και άγωνία καθαρά άστυνομικής ύφης. "Έτσι το είδε και το έδωσε ο Ράινχαρτ και ο Πολίτης έδω. "Αν το εξετάσουμε από τη σκηνοθετική του στενά πλευρά θα βρούμε πλήρη ανταπόκριση έρμηνείας και έκτέλεσης. Και ο έπαινος πρέπει να είναι ανεπιφύλαχτος για το σκηνοθέτη, "Ηταν όμως αρχαία τραγωδία αυτό; "Ηταν, δι,τι είδε και αισθάνθηκε ο σκηνοθέτης της. Κάτι το ελάχιστο και στρεβλωμένο από τον τεράστιο πνευματικό και καλλιτεχνικό πλούτο της, αλλά που είχε ένα νόημα, έναν άξονα δικό του και συνεπώς στερεή σκηνοθετική ένότητα. Για να δοϋμε όμως τί θα κάνει άργότερα ο Φώτος Πολίτης με την 'Εκάβη, τον 'Αγαμέμνονα, τους Πέρσες; "Ο έγκληματισμός της Ράινχάρτειας μεθόδου εξακολούθησε να δίνει καλούς σκηνοθετικούς καρπούς; "Η 'Εκάβη που δόθηκε στο Στάδιο (καλοκαίρι 1927) ξεκίνησε άπ' τα σκηνοθετικά δεδομένα του Οιδίποδα, αλλά ή μεσολάβηση των α' Δελφικών 'Εορτών (Μάης 1927) που βασιζόνταν σε πηγαία έρμηνεία του αρχαίου δράματος, με άδοντα και όρχούμενο χορό, δημιούργησε το πρώτο μήγμα στην Ράινχάρτεια συσταλτική σκηνοθετική ένότητα της τραγωδίας. "Ο Χορός έπρεπε πια να κινηθεί κάπως ρυθμικά. Και νάχει κατά συνέπεια μουσική υπόκρουση. "Ο Χορός μένει βέβαια μάζα λαού αλλά περιέργως κάνει ρυθμικές κινήσεις! "Η μεταφυσικότητα της μουσικής κάνει μια ρωγή στη συμπαγή ρεαλιστική άπόδοση που είχαν ο Οιδίποδας. Το κακό μεγαλώνει στον 'Αγαμέμνονα και στους Πέρσες κορυφώνεται. "Ο Χορός πρέπει τώρα ν' άποκτήσει κάποια χωριστή όντότητα. Μένει μάζα, αλλά μάζα δασκαλεμένη να μιλάει τα χορικά όλη μαζί με κάποιο ρυθμό, συνοδεία όρχήστρας. Κάνει και κάποιες όμοιες σύγχρονα κινήσεις, ενώ οί πρωταγωνιστές παίζουν ρεαλιστικώτατα. "Η συσταλτική, γιατί περιορίζει στο μίνιμουμ την τεράστια δυναμικότητα του αρχαίου δράματος, ή συσταλτική σκηνοθετική γραμμή του Ράινχαρτ είχε ένότητα, γιατί ήταν συνεπής προς μια έρμηνεία, έστω λαθεμένη, του αρχαίου δράματος.

Τώρα ή ένότητα στα χέρια του Πολίτη, άπ' την 'Εκάβη κι' ύστερα, διασπάται άπ' τη μεσολάβηση της Δελφικής έρμηνείας. Στους Πέρσες το τελευταίον έργο που σκηνοθέτησε πριν άπ' το θάνατό του, ή διάσπαση αυτή τον αναγκάζει να δοκιμάσει κάποιο νέο τρόπο, όπου το χάσμα ανάμεσα Χορό και ύποκριτες θα γεφυρώνονταν, και καταφεύγει στο πιδό σκληρό στυλιζάρισμα. "Ακίνητοποιεί, σε τρία άπανωτά επίπεδα, στο α' και γ' το Χορό και στο μεσαίο τους ύποκριτες, σε τρόπον ώστε ο μόν να μη βλέπει τους δε, σε σημείο που ν' άποκλείεται ή έπικοινωνία τους και το δέσιμο σε συμπαγές, έσωτερικά ένωμένο, όλον.

Τόν έξαιρέτο πνευματικόν άνθρωπο διαδέχεται ο βοηθός του κ. Δημ. Ροντήρης. Τις χτυπητές άντινομίες που ο διδάσκαλος έκρυβε κάπως άπ' τα μάτια των άνίδεων, χρησιμοποιώντας τον κλειστό χώρο, ο διάδοχος, με την άναμελιά της πεισματικής άγνοιας του αρχαίου θεάτρου, τις γιγαντώνει, μεταφέροντάς τες στο υπαίθριο αρχαίο θέατρο. Και τούτο, γιατί δεν μπόρεσε να νοιώσει τις τελείως διαφορετικές απαιτήσεις που έχει το υπαίθριο. Και σ' αυτόν, το μεγάλο πρόβλημα του Χορού στάθηκε βασανιστικό. Είχε βέβαια μπροστά του, θεωρητικά και πρακτικά λυμένο το πρόβλημα άπ' τη Δελφική και τη Θυμελική έργασία, που, επί 7 χρόνια, δυό φορές ή Δελφική 1927 και 1930 και δυό ή Θυμελική έως τότε, 1931 και 1934, πριν από την άνοδό του στη θέση του α' σκηνοθέτη του 'Εθνικού θεάτρου, συντελούνταν. "Αλλ' άκριβώς γι' αυτό, για να σταθεί έξω άπ' το σωστό, χαραγμένο πια καθαρά δρόμο της Θυμελικής δημιουργίας, που, από παράδοση το Κρατικό θέατρο, γιατί του ήταν «κάρφος εν όφθαλμώ» πολεμούσε και πολεμά, έψαχνε κάπου άλλο να βρει τη σωτηρία. Και νόμισε ότι την ήρε στο Σπρέχκορ (όμαδική ρυθμική άπαγγελία), που ένας άλλος Γερμανός ο Βίλχελμ Λαύχάουζεν μäs έφερε με τους Πέρσες του στο 'Ωδειο 'Ηρώδου του 'Αττικού, το 1936. Την όμαδική άπαγγελία που είναι κάτι το αισθητικά άκατανόητο και τελείως άπαράδεκτο, όπως κι' αν έξετασθεί. Μια όμάδα ανθρώπων να μιλάει συγχρόνως, κάτι που μόνο στην 'Εβραϊκή Χάβρα συναντάται και που οί αρχαίοι το απέκλειαν λέγοντας: Ένας όμιλει, δύο διαλέγονται, τρεις τραγουδοϋν.

Αυτή την όμαδική άπαγγελία άρπάζει ο κ. Ροντήρης, σαν σανίδα σωτηρίας και την εφαρμόζει πιστά από τότε. "Ο Λαύχάουζεν θαρρώ την άποκήρυξε. "Η όμαδική αυτή άπαγγελία συνο-

δεύεται από πολυόργανη όρχήστρα. Οί από σκηνής ύποκριτες παίζουν ρεαλιστικά ενώ μερικοί άπ' αυτούς προσπαθώντας να μπουν στα πλαίσια της πραγματικής τραγωδίας ακολουθούν στυλιζαρισμένο παίξιμο. Και είναι φυσική μια τέτοια έκτροπή, όταν μέσα στο ίδιο σκηνοθετικό πλαίσιο ύπάρχει ή μεταφυσική μουσική έπίδραση, μαζί με τό, έξω νου, σπρέχκορ. Την έξωφθαλμη αυτή ολοκληρωτική έλλειψη ένότητας, ζήτησε κατά καιρούς να καλύψει ο κ. Ροντήρης, με τα γραφόμενα άπ' τα όργανά του, ίσχυριζόμενος ότι τα τεχνικά στοιχεία που συγκροτούν τη σκηνική έρμηνεία του αρχαίου δράματος, είναι κατά το πλείστον άγνωστα σε μäs και πρέπει να τ' άγνοήσουμε για να μη κάνουμε μουσειακή άναπαράσταση (μουσείο είναι ο άδων και όρχούμενος χορός). Δέν τον κατήργησεν όμως, πώς να τολμήσει! Τόν συγχρόνισε με την όμαδική άπαγγελία, το τεχνικόν αυτό έξάμβλωμα κατάλληλο μόνο για ύποδουλωμένους ψυχικά, μαζικούς λαούς. "Η διαφορά που ύπάρχει μεταξύ της πειθαρχίας μιας μαζικής ψυχικότητας και του έλεύθερου μελωδικού συναρμονισμού άτομικότητων φτερωμένων άπ' την έκσταση του ύπερβατικού σκοπού του αρχαίου μας θεάτρου, είναι πολύ λεπτή και θα χρειάζονταν μακρύ χρόνο να διασαφηνισθεί.

Προχωρώντας στην βαθύτερη ούσια του δράματος μερικά σημεία της θα διαφωτιστούν. "Εδώ μόνον λέγω ότι τα τεχνικά στοιχεία, άπαραίτητα για την εκμείωση του πνεύματος του αρχαίου σκηνικού έργου, δεν είναι διόλου άγνωστα. Χρειάζονται μόνο μακρά μελέτη, κόπο και δημιουργική ειδικευση, για να πάρουν την άρμόζουσα θέση τους στη διδασκαλία του έργου. Τα διάφορα τεχνικά στοιχεία, από τον 2ο προχριστιανικόν αιώνα άκόμη, χρειάζονταν συχνά ανασύνθεση. Οί σκηνοθέτες της έποχής εκείνης και ύστερα, θά βρέθηκαν συχνά στην άνάγκη ν' αναθέσουν σε χοροδιδασκάλους τη διδασκαλία του χορού πάνω σε νεοσύνθετες χορογραφίες και σε μουσικούς να τονίσουν τα χορικά. "Ηταν ή έποχή που γίνονταν οί παραδιδασκαλίες όπως λέγονταν, κάτι, δηλαδή, που πλησίαζε πάρα πολύ αλλά δεν ήταν όπως ή αρχική διδασκαλία, από τον ίδιο ποιητή του, του έργου, στον καιρό της άκμής της Θυμελικής δημιουργίας.

Πριν δυό αιώνες σχεδόν ή Νέα Κωμωδία είχαν έξοστρακίσει από τη σκηνή, την πανσέβαστη αυτή άνάταση του ανθρώπου που τον ταύτιζε για λίγο με τη *Σύμπασα Μοΐρα*, τον έκανε Κοινωνό του Παντός. "Αν και χρειάζονταν, λοιπόν, κατά καιρούς και κατά σκηνοθέτες, καινούργια μουσική και χορογραφία ή κι' άλλες άκόμη ίσως τροποποιήσεις, οί Ρωμαίοι έκαναν πολλές, και άκόμη περισσότερες οί όργανωτές παραστάσεων τραγωδιών και κωμωδιών του 'Αριστοφάνη στις πολυάνθρωπες 'Ασιατικές πόλεις που δέχτηκαν την έλληνική έπίδραση με τον 'Αλέξαντρο, κανείς από τους μύστες αυτούς των Θυμελικών μυστηρίων (γιατί έτσι πρέπει να χαρακτηριστούν ή τραγωδία και ή κωμωδία του 'Αριστοφάνη) δε σκέφτηκε να καταργήσει τα τεχνικά αυτά στοιχεία. Γνώριζαν καλά τις συνέπειες που θα προκαλούσε, για τη σωστή άπόδοση του έργου, μια τέτοια καινοτομία.

"Όπως και ο Θυμελικός θίασός μας το ζαίρει, ύστερα από δυό χιλιάδες χρόνια. Κι' αυτός παραδιδασκαλία κάνει, όπως εκείνοι. Το πρόβλημα συνεπώς δεν είναι τωρινό. Τωρινή είναι ή άκαταλόγιστη καινοτομία που έπιχείρησαν οί Εύρωπαίοι, δικαιολογημένοι παρανοητές κάθε έλληνικού, γιατί είναι συναισθηματικά και νοητικά προς την άνάταση και εύρύτητα που προκαλούν αυτά τα έργα. "Ο Συγχρονισμός του αρχαίου θεάτρου, για νάρθει δήθεν σιμώτερα στο σημερινό θεατή, με πολυφωνικά τραγούδια και πολυόργανες όρχήστρες συμφωνικές, με ύποτυπώδη κίνηση του χορού, με κατάργηση του προσωπείου και της τελετουργικής ένδυμασίας των πρωταγωνιστών και ρεαλιστικό παίξιμο των ήθοποιών που μερικοί ζητούν να το ξεφύγουν παίζοντας διαφορετικά, δημιουργεί ένα τέτοιο τραγελαφικό σύνολο που μόνον άπόλυτη άμάθεια δικαιολογεί. Είναι σαν, για να συγχρονίσουμε τον έρειπωμένο Παρθενώνα, να χτίζαμε έπάνω του Γοτθικό ναό ή πολυκατοικία.

Στόν μεγάλον αυτό πνευματικόν άθλο, που είναι το άττικό θέατρο, ύπάρχει μια ύψηλή μύηση κι' ένα μήνυμα θαυμαστό. Αυτά δε μπορούν να εκμειευθούν χωρίς ή με συγχρονισμένα, λέγε παρωδούμενα, τα τεχνικά του στοιχεία.

"Υστερα από 23 χρονών άγωνιώδη και βασανιστική διδασκαλία του Θυμελικού θίασου, άρχισε φαίνεται να νοιώθει ο κ. Ροντήρης την άδυσώπητη άνάγκη να μπει, επί τέλους στο σωστό δρόμο. "Ο 'Ιππόλυτος που έδωκε το περασμένο φθινόπωρο (1953) παρουσιάστηκε με δειλά άδοντα και δειλά όρχούμενο χορό. 'Ισχυρίστηκε και τελετουργία. Το confusio όμως παραμένει. Συνυπάρχουν, άδων και όρχούμενος χορός, σπρεχκόρ, ρεαλιστικό παίξιμο, συμφωνική όρχήστρα.

"Η Θυμελική δημιουργία είναι βέβαιη πώς τ' άδιέθοδα που, επί 20 χρόνια τώρα, ταλαιπωρούν την Κρατική Σκηνή θα την όδηγήσουν τελικά στην περιοχή τη δική της. Και να, που με τον 'Ιππόλυτο, έκανε το πρώτο βήμα προς τον μόνο βατό θυμελικό δρόμο. Χαιρόμαστε τη νίκη μας και εύχόμαστε σύντομα ο Θεός και ή φρόνηση να την κάνουν ολοκληρωτική, ώστε, να λυτρωθί το έπίσημο θεατρικό μας ίδρυμα από τη μομφή της παραποίησης του άνώτατου πνευματικού και καλλιτεχνικού άθλου που είδεν ο Πλανήτης μας.

Και τώρα πάμε στην πραγματική περιοχή του άνώτατου αυτού άθλου, να διδαχτούμε ό,τι μπορεί να νοιώσει το σύγχρονο πνεύμα μας, άπ' τον άμύθητο πλούτο του.

Τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς φυσιολογίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δάσους ἄρχισαν ἀπὸ τὴν Ἑλληνική ἐπανάσταση καὶ δυστυχῶς συνεχίζονται καὶ σήμερα. Ἐκτάσεις δλοπράσινης, χαρούμενες, γελαστές, ἀπὸ τὶς λίγες πού μᾶς ἔμειναν καταδροχθίζονται ἀπὸ τοὺς ἐμπρησμούς. Ὁ γεωργός, ξεριζώνει τὸ δάσος γιὰ προσωρινὴ καλλιέργεια. Ὁ τσομπάνος τὸ καίγει γιὰ λίγη βοσκή. Ὁ ὑλοτόμος καὶ ὁ στρατοκόπος γιὰ τὸ ρετσίνι τους. Καὶ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς πὼς ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ δασικὴν ἀποψη, παρουσιάζει τὴ μικρότερην ἀναλογία ἀνάμεσα στὰ μικρότερα κράτη τῆς Εὐρώπης! Κι ἐνῶ ἡ Γιουγκοσλαβία ἔχει στὴ δάσωση τῆς ποσοστὸ 30%, ἡ Βουλγαρία 28%, ἡ Ρουμανία 25%, ἡ Τουρκία 20%, ἡ Ἑλλάδα ἔχει μόνο 14%. Τὸ ἀναδασωτικὸ ἔργο ἑκατὸ χρόνων ἀπὸ τὴ σύσταση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους παρουσιάζεται πενιχρότατο.

Σύμφωνα μὲ μιὰ στατιστικὴ, ἀναδασώθηκαν τεχνικὰ 3 χιλ. στρέμματα μέσα καὶ στὰ γύρω τῆς Ἀθήνας καὶ ἄλλα 2 χιλ. γύρω στὶς ἄλλες ἐπαρχιακὰς πόλεις (Ἐπιθεωρ. Στεφάνου).

Γι' αὐτὸ καὶ κάθε σταυροπόρτα ἢ ἐκκλησιὰ πού γίνεται γιὰ τὴ διάδοση τῆς ἀγάπης γιὰ τὸ πράσινο καὶ τὴν ἀναδάσωση τῶν ἀποψιλωμένων μας βουνῶν, εἶναι χωρὶς ἄλλο, ἕνα ἔργο ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας, ἕνας ἀγιώτερος σκοπός. Ἀνασταίνοντας τὰ δάση θὰ δοῦμε καὶ πάλι νὰ κυριαρχήσει ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ τὸ φτερούγισμα τῆς ψυχῆς στὸ θεό, ἐκεῖ πού τὴν παγερότητα τοῦ θανάτου καὶ τοῦ χαλασμοῦ τὸ ὄργιο.

Στὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς τὸ ἑλληνικὸ δάσος ὑπῆρξεν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ τραγικὰ καὶ ἀθῶα θύματα τοῦ καταστροφικοῦ πολέμου. Στὴν περιοχὴ τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ τὰ 65% τοῦ δασικοῦ πλούτου βρεθήκαμε μὲν στὰ 7% μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση. Τῆς καταστροφῆς αὐτῆς συγκίνηση εἶναι καὶ οἱ παρακάτω στίχοι πού εἶναι δημοσιευμένοι στὴν ποιητικὴ συλλογὴ μου: «Ἐλεύθεροι Σκλάβοι» (1941-44).

Ο ΘΡΗΝΟΣ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ

Σὰν τί τραγοῦδι θλιβερό νὰ κρυφολὲν στὴν πλάση
ἢ πλάνα ἢ Πάρονηθα, ἢ λευκὴ Πεντέλη, ὁ Ἵμνητός;...
— Πᾶνε τὸ βίος, ἢ ὁμορφιά, τὸ πράσινο, τὰ δάση,
σκληρὰ πὸν μᾶς ἐχτύπησεν ὁ βάνταλος ἐχτρός!

Πεύκα, κορῶνες τῶν βουνῶν, πλατάνια, ἐλάτια αἰώνια,
πὸν δὲ σὰς ἄγγιξε ὁ καιρός, μηδὲ κι' ὁ κεραυνός!
Πουλιὰ τρελλὰ παιγνίδιζαν στὰ φουντωτὰ σὰς κλώνια
τὸ λιόφωτο τῆς χαρᾶς τῆς νύχτας τ' ἀστροφῶς.

Δὲν θάβρει πιὰ σιῶν ἡσκιω σὰς τὴ δρόσο νὰ καθίσει
τ' ἀποσταμένο τὸ κορμὶ τοῦ δουλευτῆ. Στὴν ἄκρη
λησμονημένη, μοναχὴ, μιὰ κρουσταλλένια βροῦση
κρουσιὸ ἀναβρεῖ κι ἀργοχυτὸ γιὰ σὰς τὸ κύκνειο δάκρυ.

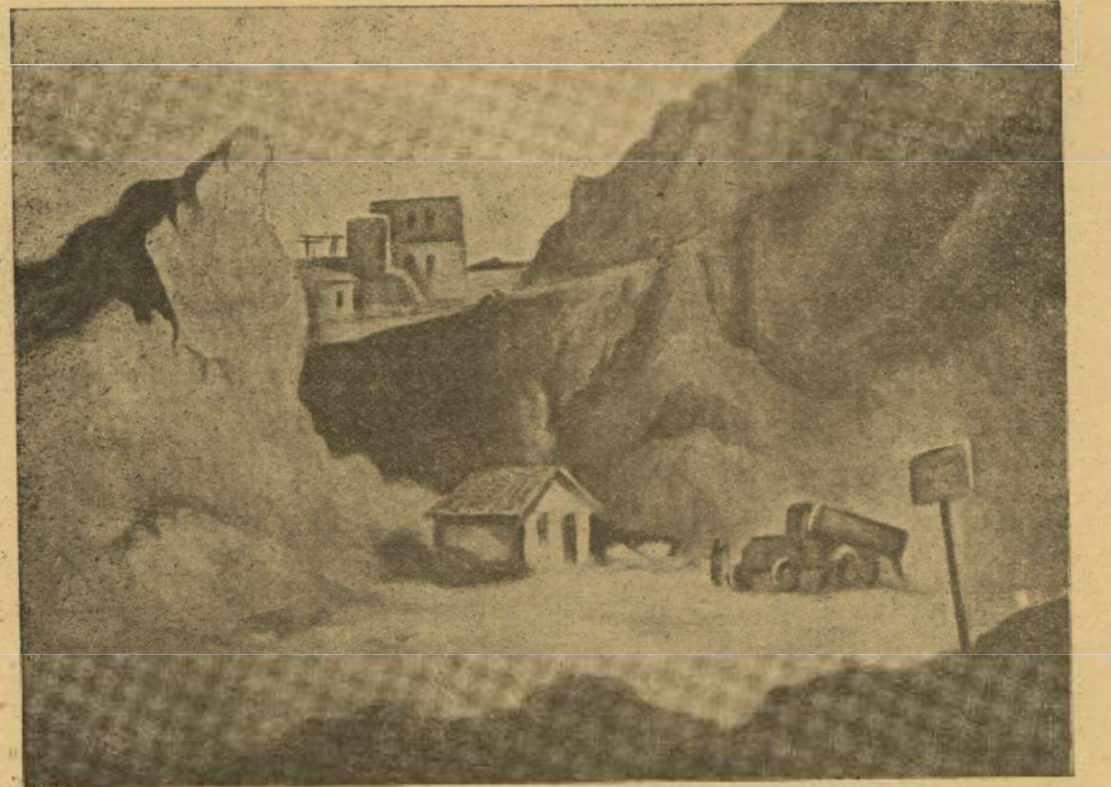
ὦ! κεληδήματα πουλιῶν, φιλήματα καὶ χάρδια,
καὶ τῶν δεντρῶν κρυφόλογα, θροῖσματα, σκοποὶ!
Τώρα τὰ διαβατάρικα βραδυποροῦν κοπάδια
κι ἀναταράζουν τὴ βουβή, μακάβρια σιωπή.

Δάση παρθένα, δλόσπαρτα τῆς φύσης ἀνθοκήπια,
δίχως ἐσὰς χέρσα ἢ γῆς, γυμνὴ, φτωχεῖα, ἢ πατρίδα!
Ἐλάει ν' ἀναστήσουμε μέσ' ἀπ' τὰ μαῦρα ἐρείπια
τὸ νιὸ τὸ δέντρο, τῆς ζωῆς τὸ φυτό, τὴν ἐλπίδα!

«Μὰ τὰ δικά σου τὰ τραγοῦδια, ὦ Δάσος, κι' ἂν ἀκόμα τ' ἄκουσε κανεὶς ἑβδομήντα δλάκερα χρόνια τῆς ζωῆς του, δὲν εἶναι ποτὲς τὰ ἴδια. Τὰ δικά σου τὰ τραγοῦδια εἶναι πάντα νέα, ὅπως οἱ καιροί, ὅπως ἡ Ἀγάπη» μᾶς λέγει ὁ Ἔμερσον. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ συμβολικὴ γιορτὴ πού ἐγινε τελευταῖα γιὰ τὴ δεντροφύτευση τῆς Αἰξωνῆς, ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο ἐλπιδοφόρο βήμα στὴν ἀναδάσωση τῆς ἀποψιλωμένης τούτης γραφικότατης πλαγιᾶς τοῦ Ἵμνητοῦ, πού τὴν τραγοῦδησε στὸν «Ἵμνητός Ἀθήνας» καὶ ὁ Παλαμάς:

«... Κι' ὁ Ἵμνητός
ἀκούει γυρτὸς
ἐρωτικὸ τὸ κύμα τοῦ Φαλήρου.»

Παράλληλα, δυστυχῶς, μὲ τὴν ἱερόσυλη ἐκδήλωση γιὰ τὴν ἐξαπάνιση τοῦ πρασίνου, προχωρεῖ καὶ ἡ ἀνάλογη διάθεση — μὲ γοργότατο μάλιστα σήμερα ρυθμὸ ἐξαιτίας τοῦ οἰκοδομικοῦ ὄργασμοῦ — γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου. Ἀξίζει νὰ παραθέσουμε ἐδῶ τὸ ἀκόλουθο σχετικὸ χαρακτηριστικὸ κομμάτι, δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο αἰσθητικὸ Ζαχ. Παπαντωνίου («Ἐλεύθερο Βῆμα 25 2-1937) γιὰ τὸν πίνακα «Λατομεῖο» τοῦ ἐκλεχτοῦ καλλιτέχνη Αἰξωνέα κ. Ἐμ. Ζέπου, στὴν «Ἐκθεστὴ Ἐλευθέρων Καλλιτεχνῶν»:

«... ὁ κ. Ζέπος, πὸν ὀδηγεῖ τώρα τὴν τοιογραφία του, σὲ ἕνα οὐσιαστικώτερο, μᾶς ἔδωσε τὸ «Λατομεῖο», ἕνα χυμῶδες τοπίο τῶν Ἀθηνῶν καὶ — οὐκ οὐκ τὴν πολεοδομία! — ἕνα τραγικὸ πτώμα λόφου, ἀσφαλῶς ἱστορικοῦ ὄσο καὶ ἀσπίου, μνημεῖο τῆς ἀφύσεως ἀπὸ κείνα πού τρώγονται μὲ φοβερὴ βουλιμία γιὰ νὰ κάνουμε πέτρες καὶ νὰ καταστρέψουμε τὸ ἱερόν αὐτὸ ἔδαφος. Ὁ Σβορώνος ἐφώναξε πρὸ τριανταπέντε χρόνων γιὰ νὰ σώσῃ τοὺς λόφους, τουλάχιστον γιὰ τὴν ἀρχαιολογικὴ τους ἀξία· οἱ λόφοι τρώγονται πάντοτε καὶ τώρα δὲν μένουν παρὰ ἐλάχιστοι. Ἄς βλέπουμε λοιπὸν τὴν εἰκόνα τους, διὰ ἕχῃ ζωγραφικὰ προτερήματα σὰν τὴ χρωματικὴ δροσερότητα τοῦ ἔργου τοῦ κ. Ζέπου, ὅπου μὲ πολλὴ σταθερότητα τὸ πινέλο ἔχει δώσει τὴν ὄλη, τὴ φρεσκάδα, τὴν ὑγρασία τῆς πέτρας.»

Κι' ἂν παραδεχτοῦμε τὴ γνώμη τοῦ Ράσκιν πὼς «πατρίδα εἶναι τὰ τοπία» δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ ὑπεργραμμίσουμε τὸ ἐγκλημα κατὰ τῆς ἴδιας μας πατριδολατρίας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ τοπίου, λατόμους, λοτόμους, καὶ ἄλλους!..

Μ. ΚΑΛΛΟΝΑΙΟΣ

ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΕΝΑΡΞΙΣ ΔΕΝΔΡΟΦΥΤΕΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΙΞΩΝΗΣ

ΣΤΙΣ 24 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ με την πρωτοβουλία και οργάνωση της «Επιστημονικής Φυσιολατρικής Ένωσεως» (Ε.Φ.Ε.) και τη συμμετοχή της Αίξωνης έγινε μια συμβολική έναρξις δενδροφυτεύσεως του οικισμού της. Μετά τη λειτουργία στο εκκλησάκι της όπου ιερούργησαν δυο Αίξωνες Ιερείς, ο αιδ. Ν. Τόμπρος και Μάριος Δαπέργολας, και διαβάστηκε η ευχή: «εις φύτσειν έλαιας», εφυτεύθηκαν δυο δενδρύλλια έληας εκ μέρους της Ε.Φ.Ε. και της Αίξωνης, ο δε ρχηγός της εκδρομής κ. Ι. Παπαδόπουλος παρουσίασε στους Αίξωνες τα μέλη της Ε.Φ.Ε. Ακολούθησε ο χαιρετισμός προς την Αίξωνή του κ. Ι. Καψαμπέλη, αντιπροέδρου της Ε.Φ.Ε. Επίσης μίλησαν για τη σημασία, τις επιδιώξεις και το έργο της Αίξωνης ο πρόεδρος της κ. Ι. Αλεξόπουλος και οι έταίροι κ.κ. Ν. Πουλιόπουλος και Δ. Παπαδήμος. Και η ώραία αυτή έρρητή εκλεισε με την δμιλία του αρχαιολόγου και Γεν. Γραμματέως της Αίξωνης κ. Ανδρέα Παπαγιαννοπούλου—Παλαιού, ο οποίος έκαμε μια πλήρη ιστορική και αρχαιολογική αναδρομή εις το ένδοξο παρελθόν του Δήμου Αίξωνέων. Παραθέτουμε κατωτέρω τις δμιλιες τους:

Ο κ. ΚΑΨΑΜΠΕΛΗΣ:

«Αγαητοι φίλοι,

Η «Επιστημονική Φυσιολατρική Ένωσις» σαν ένα κέντρο πνευματικών ανθρώπων που συνδυάζουν την μελέτη των προγενεστέρων της χώρας μας μνημείων με την αγάπη προς το ύπαιθρο, έθεώρησε χρέος της να γνωρίση από κοντά και να τιμήση συμβολικά με την επίσκεψή της τη σημερινή το έργο μιας άλλης οργανώσεως του τόπου μας, της ΑΙΞΩΝΗΣ, που συνδυάζει την ίδρυση στεγαστικού συνεταιρισμού με την διατήρηση της ελληνικής παραδόσεως.

Αλλά το χρέος μας αυτό να γνωρίσουμε το έργο σας, αγαητοι Αίξωνίται, γίνεται εύτυχια παιγνίδι και χαρά με τη σκέψη ότι πολλά από τα ίδρυτικά μέλη και τους φίλους μας είναι συγχρόνως ίδρυτικά μέλη και έταίροι της «Αίξωνης».

Η «Αίξωνή» άρχισε να σχεδιάζεται τας αρχάς του 1950. Μία ομάδα ντόπιων βιοτεχνών άστέγων έδω, έβρηκε τον Νίκο Πουλιόπουλο και συνεζήτησε το ζήτημα αυτό. Έπληγαν μαζί στον άλλο κάτοικο της περιοχής έδω, τον φίλο μας Ίωσηφ Παπαδόπουλο και έτέθησαν οι πρώτες βάσεις. Προσετέθησαν ο Ανδρέας Παπαγιαννόπουλος και άλλοι και ιδρύθη η «Αίξωνή» με τη συμμετοχή και των φίλων μας Δημητρίου Παπαδήμου, Δ. Δικόπουλου, Μιχάλη Καλλοναίο και λοιπούς.

Θαυμάζουμε και τιμούμε το έργο σας, αγαητοι φίλοι. Θέλετε να δημιουργήσετε ένα τουριστικό έξοχικό συνοικισμό, όχι σαν επίδειξη νεοπλουτισμού, αλλά σαν ένα συνειδητό όργανο και κέντρο μελέτης και καλλιέργειας της ελληνικής παραδόσεως.

Συνεδέσατε τον οικισμό σας με την αρχαία Αίξωνή, έμελετήσατε τα αρχαιολογικά της περιοχής σας, ιδρύσατε ένα συνεταιρισμό άστέγων βιοτεχνών και διανοουμένων και τα προβλήματα της ίδρύσεως του οικισμού σας προσπαθείτε να τα λύσετε βοηθούμενοι από την ελληνική παράδοση.

Το γενικό τοπογραφικό διάγραμμα σας, η πολεοδομία που εφαρμόζεται, η σύνθεση με τη μορφολογία του τοπίου και του έδαφους, η καθαρή αρχιτεκτονική των σπιτιών, η μελλοντική ίδρυσις έδω μιας βιοτεχνικής σχολής με καθαρώς ελληνικές χειροτεχνίες, όπως η άγγειοπλαστική και ο άργαλειός, το περιοδικό σας «Αίξωνή» που είναι ένα πρότυπο πε-

ριοδικό ελληνικής πνευματικής επικοινωνίας και μελέτης, όλα πείθουν ότι έδω σφυρηλατείται ένα γόνιμο οικιστικό και πνευματικό κέντρο με βάση την συνέχεια της ελληνικής παραδόσεως.

Η «Επιστημονική Φυσιολατρική Ένωσις» με χαρά ώγάνωσε και συμμετέχει στη σημερινή γιορτή και άπευθύνει δι' έμού τις θερμότερες ευχές της για την πλήρη πραγματοποίηση των ευγενικών σκοπών και του προγράμματός σας».

Ο κ. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ:

«Δέν γνωρίζω ποιά ιδέα έχετε περί των όνειρων και αν τα πιστεύετε ή όχι.

Έν τούτοις συνέβη ένα πολύ περίεργο πράγμα το όποιο κανείς δέν ήμπορει να άμφισβητήσει.

Κάποιος φίλος πρό όλίγων έτών μου διηγήθη ένα όνειρο που είδε. Μου είπε ότι τον έπλησίασαν πενήτ' έξ άνθρωποι και τον παρεκάλεσαν να τους βοηθήση να κάμουν ιδικά τους σπίτια.

Έπειτα, καθώς γνωρίζουν όσοι βλέπουν όνειρα και τα ένθυμούνται όταν έξυπνήσουν, ή σκηνή του όνειρου άφινιδίως άλλαξε και εύρέθηκε σ' ένα μεγάλο μέρος γεμάτο από ώραία σπιτάκια.

Σέ λίγο το δράμα χάθηκε άπ' έμπρός του αλλά ή εικόνα είχε μείνει στον νου του. Αντί των σπιτιών εύρέθηκε έμπρός του ένας φίλος του και κατόπιν δεύτερος. Τους διηγήθηκε το δράμα του και οι τρεις μαζί ξεκίνησαν σε μία ώραία λεωφόρο. Έκει συνήντησαν και άλλους πολλούς.

Το όνειρο έκράτησε περί τα 4 χρόνια αλλά έν τω μεταξύ ή ώραία λεωφόρος μετεβλήθη σε στενά και δύσβατα γεμάτα από άγκάθια μονοπάτια. Ο ένας έφιάλτης διεδέχετο τον άλλον και έπιτέλους ένα άνοιξιάτικο πρωί ο άνθρωπος του όνειρου έξύπνησε και εύρέθηκε περιστοιχισμένος από πολύ κόσμο και όλοι μαζί σε μία έκταση 450 στρεμμάτων.

Το όνειρο μετεβλήθη σε πραγματικότητα.

Ός όνειρο είχε πιστευθεί ή προσπάθεια των ανθρώπων της Αίξωνης.

Πώς έγινε το όνειρο πραγματικότητας;

Ένα γνωμικόν λέγει:

«Όπου υπάρχει θέληση υπάρχει και τρόπος», και ή άκατάβλητος θέλησις των όνειροπαρμένων ανθρώπων της Αίξωνης έκαμε ώστε να έχωμε την τιμήν να σας υποδεχόμεθα σήμερα στα χωράφια αυτά, στην ιδιοκτησία της «Αίξωνης» και αύριον;

Αύριον το εύχόμεθα, αλλά και το πιστεύουμε, διότι ή θέλησις εξακολουθεί, θα σας υποδεχθώμεν εις τα 500 παλατάκια που ώραματίσθηκε ο πρώτος μας σύντροφος».

«Καλώς ήλθατε φίλοι»

Η ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ Κ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Κατά το τέλος του έτους 1946 μία ομάδα εκλεκτών μελετητών του ελληνικού βίου και λάτρων του ελληνικού ύπαιθρου, ίδρυσεν ένα νέον εκδρομικόν σωματεϊον, το όποιο θα διέφερε πάντων των πολυαριθμων όμοϊων του, κατά τον σκοπόν και τα μέσα, δια των όποιων θα έπεδίωκε την επίτευξίν του.

Οι άποτελέσαντες τον πρώτον ίδρυτικόν πυρήνα ήσαν όλοι σχεδόν επιστήμονες, καλλιτέχνη και λογοτέχνη, ένεκα δε της ιδιότητός των εκλήθη το σωματεϊον «Ένωσις Φυσιολατρών Επιστημόνων», έπεκράτησεν όμως να λέγεται «Επιστημονική Φυσιολατρική Ένωσις» και κατά τον συρμόν της βραχυγραφίας Ε.Φ.Ε.

Είναι το σωματεϊον, το όποιο σήμερα είχε την ευγενή καλωσύνην να μάς τιμήση δια

Είναι δὲ αἱ εὐρεθεῖσαι μέχρι τοῦδε ἐπιγραφαὶ ψηφίσματα τοῦ δήμου Αἰξωνέων, διὰ τῶν ὁποίων τιμῶνται διὰ χρυσοῦ στεφάνου δημόται τῆς Αἰξωνῆς «ἐπειδὴ καλῶς καὶ φιλοτίμως ἐχορήγησαν Αἰξωνεῦσιν . . . » εἰς δραματικὰς παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς τὸ θέατρον τῆς Αἰξωνῆς. Ἄλλαι ἐπιγραφαὶ διαιωνίζουν τὰ ὀνόματα τῶν δραμάτων, τῶν χορηγῶν καὶ τῶν ποιητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδίδαξαν δράματα τῶν εἰς τὸ θέατρον τῆς Αἰξωνῆς, μεταξὺ αὐτῶν δὲ ἀναγράφονται οἱ κωμικοὶ ποιηταὶ Ἐκφαντίδης καὶ Κρατίνος, ὁ τραγικὸς Τιμόθεος καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ Σοφοκλῆς, ὁ ὁποῖος τὴν μοναδικήν του γνωστὴν μέχρι τοῦδε τετραλογία, τὴν Τηλέφειαν, ἐδίδαξεν εἰς τὸ ἐν Αἰξωνῇ θέατρον ὡς καὶ ὁ Εὐριπίδης.

Εἰς ἄλλην Αἰξωνικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἔτους 365/4 π. Χρ., εὐρισκομένην σήμερον εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τῆς Ὀλλανδικῆς πόλεως Leyden (τὸ ἑλληνιστὶ μεταφραζόμενον Λούγγουνον τῶν Βατανῶν), ἀναφέρεται, ὅτι οἱ Αἰξωνεῖς ἐμίσθωσαν διὰ τεσσαράκοντα ἔτη μέγα κτῆμα εἰς θέσιν τῆς Αἰξωνῆς «Φελλεῖδα», ἀντὶ 152 δραχμῶν ἑτησίως, εἰς τὴν ὁποίαν θέσιν ὑπῆρχον φυτευμένα ἐλαῖαι· ἐπειδὴ δὲ οἱ μισθῶται ἐπέτρεψαν εἰς τὸν δῆμον νὰ κόψῃ τὸν καρπὸν διὰ λογαριασμὸν του, ἀποφασίζεται, διὰ τοῦ περιωθέντος ψηφίσματος, ὅπως γίνῃ δημοπρασία καὶ πωληθῶν αἱ ἐλαῖαι «τῷ τὸ πλείστον διδόντι». Ἐπίσης ὑποδεικνύει τὸ ψήφισμα καὶ τρόπους, ἵνα «αἱ ἐλαῖαι ὡς κάλλιστα καὶ μέγιστα γένωνται ἐν τούτοις τοῖς ἔτεσιν».

Πλὴν ὅμως τῶν ἐλαιῶν καὶ τοῦ ἐκλεκτοῦ ἐλαίου, τὸ ὁποῖον παρήγεν ἡ Αἰξωνή, ἦτο αὐτὴ ὀνομαστὴ καὶ διὰ τὰς περιφήμους τρίγλας τὰς Αἰξωνικὰς, τὰς ὁποίας ἠλίευον εἰς τὰ παράλια τῆς, τὰ μπαμπούνια κατὰ τινάς, τὰ χελιδονόψαρα κατὰ τὸν φίλον κ. Φραγκῆν Βερνουδάκην, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἐμβριθῶς περὶ τοῦ θέματος τούτου εἰς τὸ περιοδικὸν «Αἰξωνή».

Χριστιανικὰ μνημεῖα, διακρινόμενα διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν των σημασίαν, ἡ περιοχὴ τῆς Αἰξωνῆς δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ. Ἄλλ' εἰς τὸν χῶρον αὐτῆς ἀπεκαλύφθησαν τυχαίως πρὸ τινων ἔτων τὰ ἔρηπια ἀρχαιοτάτης χριστιανικῆς ἐκκλησίας, σχήματος βασιλικῆς, ἡ ὁποία, ὡς ὑπεστηρίχθη διὰ τῶν σελίδων τοῦ περιοδικοῦ «Αἰξωνή» τὸ πρῶτον, δύναται νὰ ἀποβῇ τὸ ἐπισημότερον προσκύνημα τῆς χριστιανισμοῦ ἐν Εὐρώπῃ, δοθέντος, ὅτι ὑπεστηρίχθη βασιμῶς, ὅτι εἰς τὴν παραλίαν τῆς Αἰξωνῆς ἀπεβίβασθη ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τῷ 51 μ. Χ., ὅτε ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐντεύθεν ἀνερχόμενος πρὸς τὴν «κατείδολον» πόλιν τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς, εἶδεν εἰς τὸ Φάληρον τὸν βοῖμόν τοῦ ἀγνώστου θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀφορμὴν νὰ κηρύξῃ τὸν χριστιανισμὸν ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Αὐτὴ εἶναι εἰς ἀδροτάτας γραμμὰς ἡ ἱστορία τῆς Αἰξωνῆς, ἀπὸ τῆς βαθυτάτης ἀρχαιότητος μέχρι τῶν πρώτων τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνων.

Εἰς τὰς μετέπειτα ἐποχὰς καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς Αἰξωνῆς μετέπεσεν εἰς πλήρη ἀφάνειαν, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὅτε ἀνεζωπυρήθη καὶ πάλιν καὶ ἀπετέλεσε τὸ σύμβολον πίστεως ἐπὶ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης ἐμεγαλοῦργησεν ἡ ἀνθρωπότης μέχρι τοῦδε· δύναται δὲ καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ προοδεύσῃ διὰ μόνης τῆς διατηρήσεως, ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ καὶ ἄλλως ἑλληνο-χριστιανικοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ.

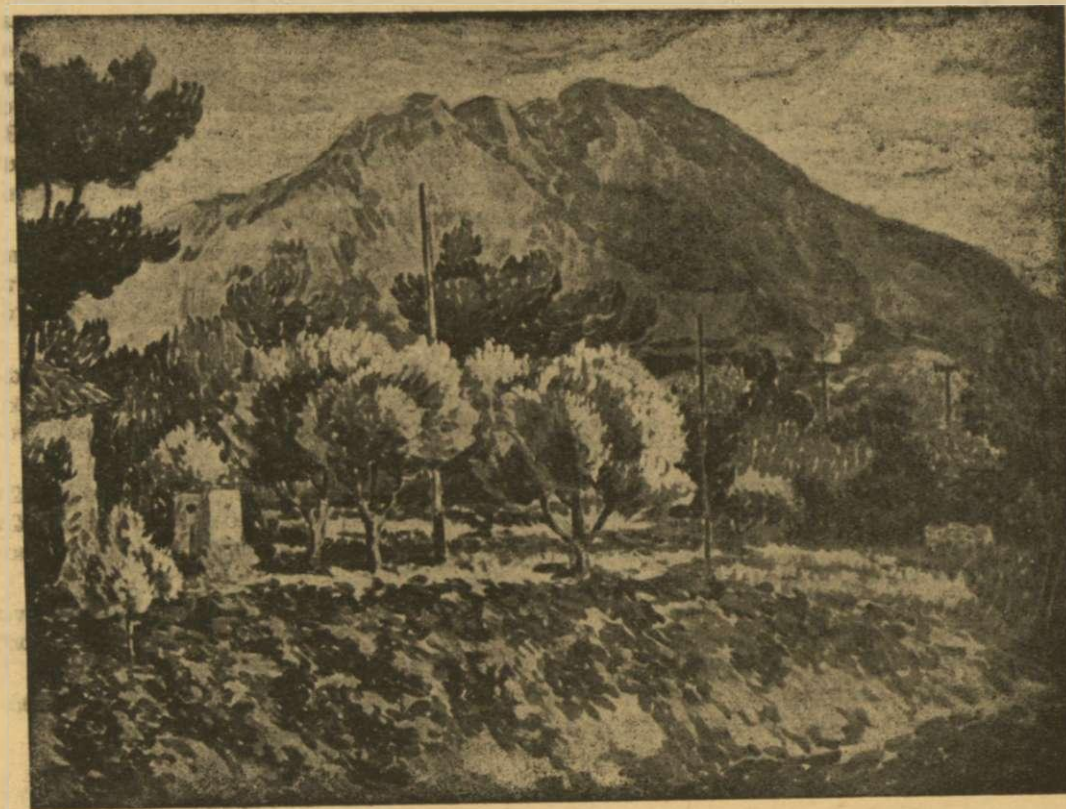
Τοιαύτης ἐκπολιτιστικῆς σημασίας κέντρον φιλοδοξοῦμεν, νὰ καταστήσωμεν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν Αἰξωνὴν· ταμεῖον πνευματικῶν τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης· ἔχοντες δὲ ἐκδηλώσεις φιλόφρονος συμπαραστάσεως, ὡς ἡ σημερινὴ τῆς «Ἐπιστημονικῆς Φυσιολατρικῆς Ἐνώσεως», ἡ ὁποία ἐφύτευσε συμβολικῶς τὸ πρῶτον δένδρον, τὴν ἐλαίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ ἐνίκησε τὸν Ποσειδῶνα καὶ κατέστη ἡ πολιούχος τῆς πόλεως τῆς σοφίας, ἐνισχύομεν τὰς ἐλπίδας μας καὶ πειθόμεθα, ἔτι πλέον, ὅτι μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ θὰ φέρωμεν εἰς πέρας τὸ ἔργον μας· πρὸς τούτοις δὲ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου σχετικῶς χρόνου θὰ προσφέρωμεν, ὑπερηφάνως πως, τὴν Αἰξωνὴν κοινὸν κτῆμα ἐς αἶε πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀπανταχοῦ θαυμαστῶν καὶ μελετητῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, οἱ ὁποῖοι, χάριν τῆς διατηρήσεως τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ἰδεώδους, προσέρχονται ἀθρόοι, ὡς εἰς ἀέναον πηγὴν καὶ ἀναβαπτίζονται εἰς τὰ καλίσροα νάματα τῆς ἑλληνικῆς σοφίας».

Τὴν ἐορτὴν παρακολούθησαν πολλοὶ Αἰξωνεῖς, τὰ μέλη τῆς «Ἐπιστημονικῆς Φυσιολατρικῆς Ἐνώσεως», ἀντιπροσωπεῖα τοῦ φυσιολατρικοῦ κόσμου καὶ κάτοικοι τῆς Γλυφάδας.

ΕΥΘΥΚΛΗΣ ὁ ΑΙΞΩΝΕΥΣ

Ο ΠΑΛΗΟΣ ΕΛΑΙΩΝΑΣ

ἈΠΟ ΜΑΚΡΥΑ ξανοίγεις ἀτέλειωτες καμπύλες γκριζοπράσινης θάλασσας ποὺ φτάνουν ὡς τὸ ρίζωμα τοῦ βουνοῦ. Καμμιά λεπτομέρεια, καμμιά διαφορὰ στὶς ἀναλογίες. Ἡ ἀπόστασι σβύνει καὶ τὸ σχῆμα καὶ τίς διαστάσεις, τὰ ἐνώνει ὅλα, τὰ κάνει μιὰ ἐπιφάνεια μὲ ἀνάλαφρες καμπυλωτὲς πτυχὲς χρώματος γκριζοπράσινου. Μιὰ πρόσμιξι τοῦ πράσινου μὲ ἀσημένια σκόνη. Ἡ ἀπόστασι ἐξαυλώνει καὶ τὸ πῶ

Ἡλ. Φέρτη: Ἐλαιῶνας στὰ Βρηλίσια

ἀνώμαλο σχῆμα, κρύβει ἀπὸ τὰ μάτια κάθε δυσμορφία καὶ δίνει στὸ ἀντικείμενο πλαστικὴ γοητεία.

Οἱ αἰθέριες γραμμὲς μιᾶς βουνοκορφῆς τοῦ ὕμνητοῦ γίνονται ἀπότομες καὶ σκληρὲς ὅσο πλησιάζεις. Ἀπὸ κοντὰ ἀποκαλύπτεις ὅτι ἡ ἀπόστασι καὶ ἡ μαγεία τοῦ Ἀττικοῦ οὐρανοῦ μετέβαλαν σὲ Φειδιακὲς καμπύλες σειρὲς ἀπότομων βράχων, ἀνώμαλες βραχοσειρὲς διχῶς ἀβρότητα γραμμῆς.

Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸ γέρικο ἐλαιῶνα. Ἀπὸ μακρὰ, γίνεται μιὰ ἀσημένια ὀμίχλη.

Ώστερα μιὰ γκριζοπράσινη, θυσσανωτή ἐπιφάνεια, βλάστησι ἀβρῆ, φευγάτη ἀπὸ τοπιο τοῦ Κορό.

Μὰ ἀπὸ κοντὰ μπαίνουμε στὸ μυστήριο τῆς ὕλης πού τὸν συνθέτει.

Αἰωνόβια δέντρα, σὰν ἐκεῖνα «*ποὺ τὰ κύτταζαν τὰ μάτια τῶν πιὸ μακρονῶν προγόνων μας*», ὅπως λέει ὁ Βεράρεν, σὰν ἐκεῖνα «*ποὺ εἶδαν τοὺς Μηδικοὺς πολέμους*» ὅπως λέει ὁ δικός μας Σικελιανός. Φυλλώματα πού σχηματίζουν στοές, ἀσημένια θαλλιά πού τινάζονται ψηλά πρὸς τὸ γαλάζιο φῶς.

Καὶ κάτω ἀπὸ τὴν πτυχωτὴ θάλασσα τῶν ἀσημένιων θαλλιῶν πού πάλλονται καὶ ἤχουν καθὼς τὰ ξεσηκώνει ὁ ἄνεμος, μιὰ ὀλόκληρη πολιτεία γιγάντων ζεῖ στὸ βαθὺ ἴσκιο. Οἱ πελώριοι, σταχτόχρωμοι κορμοί. Μὲ πτυχωτὸ δέριμα ἔλεφαντα—τὸ φλοῖδ—γεμάτο ρυτιδώσεις, βαθεῖες τομές, σκληρὰ δαγκώματα τοῦ χρόνου, κρατοῦν αἰῶνες στὴ γέριχη, κυρτὴ ράχη τους τὸ πλούσιο, θαλερὸ φύλλωμα, τὰ ρωμαλέα κλαδιά πού κατεβάζουν κάθε χρόνο κοφίνια μελαψὸ καρπὸ.

Οἱ πανάρχαιοι κορμοὶ δείχνουν, ὅσο πλησιάζουν στὴ γῆ πιὸ φανταχτερὲς μεταμορφώσεις, μοιάζουν μὲ σταχτερὰ πετρώματα, μὲ πόδια ἐλεφάντων καὶ πάνω τους—βαθεῖες ζαρωματιὲς στὸ σταχτερὸ δέριμα—φλοῖδοι αἰώνων σφίγγονται ὁ ἕνας ἀπάνω στὸν ἄλλο κι' ὅσο ἡ πίεσι τῶν νέων χυμῶν αὐξάνει ἀπὸ μέσα ξεχύνονται πρὸς τὰ πλάγια, πρὸς τίς ρίζες, σὰν μιὰ ρευστὴ σταχτερὴ ὕλη. Ἄν προχωρήσεις θὰ συναντήσης πελώριους κορμούς γεμάτους κοιλώματα, πού τὸ καλοκαίρι φωλιάζουν μέσα τους ἀναριθμητὰ τζίτζικια καὶ στὴ ρίζα τους, ὁ μυρμηγκοφάγος, μὲ τὸ καναβουράτο πτίλωμα καὶ τὰ ξυπνά μάτια παραμονεύει τὴ λεία του.

Σὲ κουφαλισμένο κορμὸ θὰ δῆς νὰ σαλεύη μιὰ παράξενη πολιτεία ἀπὸ ἴστοὺς πού πλέξανε ἀνενόχλητες οἱ ἀράχνες καὶ πάνω τους νὰ ταλαντεύεται τὸ ἄψυχο σῶμα τῆς μέλισσας πού μπερδεύτηκε σὲ θανάσιμη παγίδα καὶ τὸ ἄδειο τομάρι τοῦ τζίτζικια.

Ὅμως μέσα στοὺς δύσμορφους, παληοὺς κορμούς μὲ τὸ γεροντικὸ ρυτιδωμένο δέριμα, σ' αὐτὲς τίς πετρωμένες ρίζες πού κουλουριάζονται πάνω στὸ χῶμα, σφύζει μιὰ ζωὴ ἀδιάκοπη, πού γεμίζει τὰ κλαδιά μὲ νέα ἀσημένια θαλλιά καὶ αὐξάνει τοὺς μελαψοὺς καρπούς.

Μὰ δὲν εἶναι ἡ γοητεία τοῦ σταχτεροῦ τοπίου, οὔτε ἡ σιωπηλὴ πολιτεία τῶν γέρικων στρεβλωμένων κορμῶν πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα τῶν ἀσημένιων θαλλιῶν πού σὲ σταματᾶ, ἀλλὰ κάτι πιὸ βαθὺ πού ξυπνάει μέσα σου ἕνα χαρούμενο τραγούδι ζωῆς.

Τὰ αἰωνόβια τοῦτα δέντρα δὲν τὰ νοιώθεις πιά σὰν ἕνα πλῆθος ἀλλὰ σὰν ἕνα γιγάντιο πλάσμα, σὰν μιὰ μεγάλη ψυχὴ ρωμαλέα καὶ ἀγαθὴ, πού αἰῶνες τώρα, μὲ τὴ μικρὴ βοήθεια τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι στὴν ὑπηρεσία τῆς ζωῆς.

Μιὰ αἰσιόδοξη διάθεσι ξυπνάει μέσα σου, ὅπως μπροστὰ σ' ἕνα ἀπλό μὰ ἀθάνατο στοιχεῖο πού σοῦ μιλάει γιὰ τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς ζωῆς.

Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΤΡΙΔΑ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΗΡΩΩΝ

Ἡ ὨΡΑΙΟΤΕΡΗ μάχη τοῦ ἀνθρώπου, πού χαρακτηρίζει τὴν ὑψηλόφρονα ἀγωνία τοῦ εὐγενέστερου ζωϊκοῦ κυττάρου, γιὰ τὴν ὑπαρξή του, εἶναι ἡ πάντοτε ἐνεργός, ἡ ἀδιάκοπη, «ἐν ἀμύνη καὶ δράσει», πορεία του, πρὸς τὴν πραγμάτωση ἐνὸς βιολογικοῦ αἰτήματος, πρὸς τὴν ἱκανοποίηση μιᾶς παρούσης πάντοτε ἀνάγκης, τὴν κατάκτηση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Ὁ συνεχῆς, ἄλλοτε ἐνσυνείδητος καὶ ἄλλοτε ἐνστικτώδης αὐτὸς ἀγώνας, ἀποτελεῖ τὴ συνέχεια τῆς πρωταρχικῆς, τῆς ἐνστικτώδους ἀμύνης, τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του, πού τὸν ὀδηγεῖ νὰ καταρτίσει τὸν ἀναγκαῖο τεχνικὸ ἐξοπλισμὸ, νὰ ὀργανώσῃ ἀνάλογα τὴν κοινωνικὴν του ζωὴν.

Καὶ στὴ μάχη αὐτὴ κινεῖται καὶ δρᾷ ὁ ἄνθρωπος, λογικὰ καὶ συναισθηματικά. Δὲν ἀποβλέπει γι' αὐτὸ, δὲν πρέπει νὰ ἀποβλέπει πρὸς τὴν ἐξουδετέρωση τοῦ ἀντιπάλου. Δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκει τὴν καταστροφὴν του, νὰ θέλγεται ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, τὸν κίνδυνο τῆς πραγματώσεώς της. Τὸ συναίσθημά του τὸν ὀδηγεῖ στὴ γαληνιαία, τὴν ἀνθρώπινη ἐπιτυχία τῆς εἰρηνικῆς κατακτήσεως. Πρὸς τὴν ἰσορροπία καὶ τὴν ἁρμονία τὴν ἐναρμόνιση τοῦ ἀνθρωπίνου πρὸς τὸ φυσικὸ περιβάλλον.

Ἐκεῖ τὸν ὀδηγεῖ ἀκόμη ἡ ἀνάγκη, ἡ λογικὴ τῆς ἀνάγκης. Γιατί ὁ ἄνθρωπος κατανοεῖ, πρέπει νὰ κατανοεῖ ὅτι τὴ συντήρησή του, δὲν τὴν ἐπιτυγχάνει μὲ τὴν καταστροφικὴν, ἀλλὰ μὲ τὴ δημιουργικὴ πορεία. Δὲν τὴν κερδίζει μὲ τὸν ἀφανισμὸ τοῦ ἀντιπάλου, ἀλλὰ μὲ τὴν ἁρμονικὴ πρὸς αὐτὸν συνεργασία, καὶ σ' αὐτὴν μόνον μπορεῖ νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἀνθρώπινη εὐτυχία. Καὶ ἂν ὠθεῖται πρὸς τὴν καταστροφὴν, γιατί εἶναι εὐκολώτερη ἀπὸ τὴ δημιουργία, ἂν καταλαμβάνεται ἀπὸ τὴν καταστροφικὴν μανία, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει τὴν κατάκτηση τῆς δημιουργίας, δὲν πρέπει γι' αὐτὸ νὰ παραιτεῖται τοῦ δημιουργικοῦ, τοῦ ὠραίου ἀγῶνος ὅπου τὸν σπρώχνει ἡ λογικὴ τῆς ἀνάγκης καὶ τὸ συναίσθημα τοῦ χρέους πρὸς αὐτὴν τὴν ἴδια του, τὴν ὑπαρξήν. Ἡ μανία τῆς καταστροφῆς, εἶναι παρέκκλισις ἀπὸ τὴ φυσιολογικὴ πορεία τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, γι' αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ καταστροφικοῦ ἀγῶνος, τὸ καταδικάζει ἢ συνείδηση, τὸ ἀποκρούει τὸ συναίσθημα καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ ἀνάγκη τῆς δικαιολογίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τὸ ἐπιβάλλει. Γιατί δὲν εἶναι ἡ ἀνάγκη μόνον πού κατευθύνει τὴν ἀνθρώπινη κίνηση. Εἶναι κυρίως τὸ συναίσθημα ἢ προέκτασις τοῦ καλλιεργημένου ἐνστικτοῦ, στὸν τελειότερο ζωϊκὸ ὀργανισμὸ πού γίνεται ἰδεολογία, πίστις. Τὸ συναίσθημα κινεῖ τὸν ἄνθρωπον μὲ μιὰ ταυτότητα ἱστορικῆς συνέχειας καὶ στὴν κίνησή του συγκρούεται μὲ τὴν τυπικὴ λογικὴν.

Γιατί τὸ συναίσθημα, ἡ ψυχὴ, εἶναι πάντοτε ἴδια, ἀληθινὴ, ἀναλλοίωτη, ἐνιαία· ἐνῶ ἡ λογικὴ εἶναι συνήθως πλασματικὴ, πλαστὴ, μεταβλητὴ, ἐναλλασσόμενη, ποικίλη· διαφορετικὴ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τίς ἱστορικὰς ἐποχάς.

Γι' αὐτὸ ὅταν ἡ λογικὴ πλαισιώνει τὸ συναίσθημα, ὑπηρετεῖται ὁ ἄνθρωπος. Ἀντιθέτως ὅταν τὸ συναίσθημα ἐξαφανίζεται καὶ διαλύεται ἀπὸ τὴ λογικὴ τῶν περιστάσεων, ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, γίνεται ἀνούσια, κενὴ, ἀντιανθρώπινη. Καὶ ὁ ἄνθρωπος τότε χάνει τὴν ἔννοιαν αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς ἴδιας του τῆς ζωῆς.

Ἔτσι ὅταν ἡ ἐπιτυχία εἶναι θεμελιωμένη στὴ βία τῆς καταστροφικῆς δυνάμεως, δὲν ὀδηγεῖ στὴ χαρὰ τῆς εὐτυχίας, γιατί ἡ ἐπιτυχία εἶναι τότε πλαστὴ· ἀποκρούεται καὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ ἐπιτυχόντος τὴ συνείδηση.

Ἀντιθέτως ἡ ἰσορροπία καὶ ἡ ἁρμονία, ἀποτελεῖ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ βαθύτερου, τοῦ ἱεροῦ ἀνθρωπίνου αἰσθήματος, τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ, πρὸς τὸν δημιουργόν.

Ἐνισχύει, τὸν ἄνθρωπον, τὸ πιὸ ἰσχυρὸ κύτταρο τοῦ φυσικοῦ κόσμου, στὴ δυσκολώτερη ἀποστολῇ του, τὴν ἐναρμόνιση τοῦ ἀνθρωπίνου πρὸς τὸ φυσικὸ περιβάλλον.

Ἡ ἀδιάκοπη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, πρέπει νὰ συγκροτεῖται ἀπὸ τὴν ἀγάπην, τὸ σεβασμὸν, τὸ χρέος πρὸς τὸν γεννήτορα.

Πρέπει νὰ εἶναι θεμελιωμένη στὴ συνείδηση τῆς ἀνάγκης νὰ συντηρηθῇ τὸ φυσικὸ κλίμα, ἡ ἀτμόσφαιρα, ὅπου γεννήθηκε καὶ ἀναπτύχθηκε τὸ ἀρχικὸ ζωϊκὸ κύτταρο. Γιατί ἡ μεταβολή, ἡ ἀλλοίωσις τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καταστρέφει τὴν ποιότητα τοῦ κυττάρου· ὀδηγεῖ στὴν ἀτροφικὴν του ἀνάπτυξιν, στὴν ἐξασθένισιν τῆς δυνάμεώς του, τῆς ἀξίας του. Ἔτσι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὀδηγεῖ πρὸς τὴν διαφύλαξιν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, πού ἔχει σφραγίσῃ τὴν ὑπαρξὴν τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν ἀρχικὴν ποιότητα τοῦ σπέρματος τῆς ζωῆς του.

Ἡ συντήρησις τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν προσέγγισιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ Φύσιν, τὴν προσαρμογὴν τῆς κοινωνικῆς πρὸς τὴ φυσικὴν ζωὴν. Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀν-

θρωπίνων κλίσεων και δυνατοτήτων σε μιὰ φυσιολογική και άβλαστη αναδίπλωση της Ικανότητας που τοῦ κληροδότησε τὸ φυσικὸ κλίμα, ὅπου γεννήθηκε και ἀναπτύσσεται. Αὐτὲς τῆς φυσικῆς, τὴς γνήσιες Ικανότητες πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε· αὐτῶν πρέπει νὰ καλλιεργήσουμε τὴν ἀνάπτυξη. Γιατὶ τότε μονάχα ἡ ἀπόδοση τῆς ποιότητας τοῦ κυττάρου εἶναι ἀληθής, γνήσια και ἐπιτυχής.

Μὲ αὐτῶν τῶν ἀναζητήσεων τὸ ἀποτέλεσμα πρέπει νὰ συγκροτήσουμε τὴν ἐνότητα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ συγκεκριμένου, τοῦ συγγενοῦς ἀνθρώπινου κύκλου που γεννήθηκε, ζῆ και ἀναπτύσσεται σε ὅμοιες συνθήκες φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ἔτσι πρέπει νὰ σχηματίσουμε τὴν εὐθεῖα γραμμὴ τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως που ἀποτελεῖ τὸν ὁδηγὸ τῆς ζωῆς μας, τὸν ἄξονα τῆς κινήσεώς της.

Καὶ τὰ ἔργα μας πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπόδειξη τῆς προσπάθειας νὰ συγκρατήσουμε ὅ,τι γνήσιο και ἀληθινὸ μᾶς μεταφέρει στὴ ψυχὴ μας τὸ ἀσύλληπτο, τὸ φευγαλέο ὄραμα τῆς φυσικῆς δημιουργίας. Γιατὶ αὐτὴ μᾶς ὁδηγεῖ με βεβαιότητα στὴν κατάκτηση τῆς ἐπιτυχίας, στερεώνει τὸ αἶσθημα τῆς στοργῆς πρὸς τὴν ὁμαλὴ κοινωνικὴ ζωὴ.

Ἐκείνη μὲ τὴν ἠρεμίαν τῆς σιωπῆς, διδάσκει στὸν ἀνθρώπο τὴν ἀπλότητα, τὴν ἐγκαρτέρηση, τὴν ἀξία τῆς μονώσεως. Αὐτὴ μὲ τὴν ἔλλειψη τῆς δεσμεύσεως, γεννάει και δυναμώνει τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας.

Ἀποκαθιστᾷ τὴν ἠρεμίαν και τὴ γαλήνη στὸν ἀνθρώπο, τὴν πλήρη ἐπικοινωνία μὲ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό, που διασπάται συνήθως και ἄλλοτε θρυμματίζεται ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἡ φύσις τονώνει τὴ σωματικὴ ὑγείαν· μεταγγίζει νεανικὸ σφρίγος στὸ γῆρας και προκαλεῖ τὴν αἰσθησι τῆς αἰωνίας νεότητος· μετατρέπει τὴ ψυχολογία τῆς πτώσεως σε ψυχολογία ἀνόδου· τὴν καταθλιπτικὴ μελαγχολία, σε χαρούμενη αἰσιοδοξία· ἀπαλύνει τὴν ὁδὴν και συγκρατεῖ τὴ χαρὰ, παρατείνει τὴν εὐτυχισμένη στιγμὴ. Ἀνανεώνει τὴν πεποίθηση στὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, τῆς ρωμαλέας σκέψεως, τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Τοῦ ξυπνᾷ, τὰ ὠραία αἰσθήματα τῆς ἐπιεικειᾶς, τῆς συγγνώμης, τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν συνάνθρωπο, γιὰ ὅλα τὰ δημιουργήματα τῆς φύσεως, που καλύπτονται ἀπὸ τὴν ἀχλὺ τῶν ψευδαισθήσεων και τῶν προσκαίρων ἐπιτυχῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ὑπενθυμίζει τὴν ἀφετηρία και τὸ τέλος τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Καὶ τότε ὁ ἀνθρώπος βλέπει στὴ φύση, τὸν δημιουργό, τὸν γεννήτορα. Αἰσθάνεται τὸ μεγαλεῖο της και καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸ δέος που ἀκτινοβολεῖ ὁ ἰσχυρὸς ἀλλὰ στοργικὸς δημιουργός. Γεμίζει ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν ἀξία του και ὠθεῖται ἀπὸ τὸν θαυμασμό στὴν παράλληλο προσπάθεια, στὴν ἐνσυνειδήτα ἀνισο ἀμιλλα, που ὡστόσο τὸν Ικανοποιεῖ και τὸν ἐνθουσιάζει, γιὰτὶ ἐπιτελεῖ ἕνα ἔργο που τὸ ἐγκρίνει, ἕνα χρέος που τὸ αἰσθάνεται.

Ἔτσι ἀπὸ ἀντίπαλος γίνεται συνεργάτης, φύλακας στοργικὸς τῶν δημιουργημάτων τῆς φύσεως και ἡ δραστηριότητά του στρέφεται, ἐξαντλεῖται, πρὸς τὴν ἀνανέωση τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου. Πρὸς τὴν ἐναρμόνιση τῆς φυσικῆς μὲ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ.

Ἡ ἑλληνικὴ φύση γέννησε μιὰ ποιότητα ἰσχυρὴ, προνομιακὴ, που διατηρεῖται αἰῶνες τώρα ἴδια και παλαίει πρὸς μύριες φυσικὲς και κοινωνικὲς ἀντιξοότητες μ' ἐπιτυχία. Κάμπτεται και κινδυνεύει, ἀλλὰ ὀρθώνεται και ξαναρχίζει τὴν ἀνοδο, τὴν ἴδια στιγμὴ που ἐξαντλημένη ὁδηγεῖται στὸν ἀφανισμό. Τὸ ζωικὸ κύτταρο που γέννησε ἀντέχει και συντηρεῖται. Τὸ σπινθηροβόλο πνεῦμα σώζεται, ὡς νὰ ἀνανεώνεται ἀπὸ τὴ χαρούμενη ἀκτινοβολία τοῦ λαμπεροῦ ἡλίου. Τὸ συναῖσθημα και ἡ εὐαισθησία συντηροῦνται λές και ἀποτυπώνονται ἀνεξίτηλα στὴν ἀπεραντώσυνη τῆς καταγάλανης θάλασσας ὅπου ἀντικατοπτρίζονται τὸ ὄνειρο και ὁ ὀραματισμός που ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν ἀπαλῆ γραμμὴ τῶν βουνῶν τῆς ἑλληνικῆς γῆς εἶναι τὰ σύμβολα τὰ αἰώνια τῆς μοίρας τοῦ κόσμου, σημεῖνα ἐδῶ στὴ θέση τοῦ Ὀλύμπου, τὴν πατρίδα τῶν Θεῶν και τῶν Ἡρώων. Αὐτὴ τὴ Φύση, τὴν προνομιακὴ, που μᾶς γέννησε και μᾶς ἔθρεψε, τὴν ἀφετηρία αὐτὴ τοῦ θεοῦ, ἔχουμε χρέος νὰ διασώσουμε.

ΝΙΚΟΣ ΔΗΜ. ΠΟΥΛΙΟΠΟΥΛΟΣ.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΙΔΕΩΔΕΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

I

ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ κόσμο μας ἔχουμε βάλει παντοῦ τὴν δυσαρμονία και τὴν ἀσχήμια. Ἡ ὁξεία τῶν Ἑλλήνων εἶναι πῶς παντοῦ εἶχαν βάλει τὴν ἀρμονία και τὴν ὁμορφιά. Εἶναι ἱστορικὸ γεγονός πῶς ἀπ' ὅλους τοὺς πολιτισμοὺς ὁ ἑλληνικὸς εἶναι ὁ μόνος που μᾶς ἔδωσε μιὰ πλήρη αἰσθητικὴ ἐντύπωση, τὴν ἐντύπωση τῆς ὁμορφιάς που περιβάλλει ὅλες τὴς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Φτάσαμε μάλιστα στὸ σημεῖο νὰ νοοῦμε τὴν Ἑλλάδα ὡς μιὰ διαρκῆ εὐρυθμία. Ἡ ἑλληνικὴ ὁμορφία δὲν εἶναι ρυθμός, ἀλλὰ πραγματικότητα.

Ξεκινῶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ψυχολογικὴ διαπίστωση: Ὁ Ἕλληνας εἶναι ἕνας εἰκονοποιός, ἕνας καλλιτέχνης, ἐπίσης ὅμως εἶναι και ἕνας φιλόσοφος και ἕνας διανοούμενος. Ἡ ἑλληνικὴ ὁμορφία εἶναι ἡ συνισταμένη αὐτῶν τῶν φαινομενικῶν ἀντιθέτων χαρακτηριστῶν.

Μονάχα φαινομενικά. Πραγματικά, ὁ καλλιτέχνης και ὁ φιλόσοφος ἔχουν τοῦτο τὸ κοινὸ: τὴν ἀγάπη τῆς μορφῆς.

Ἡ μορφή, τὸ εἶδος τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶναι πρῶτα—πρῶτα τὸ ἀντίθετο τῆς ὕλης, ὅπως τὸ μὴ προσδιοριζόμενο εἶναι τὸ ἀντίθετο τοῦ προσδιοριζόμενου. Ἡ ὕλη καθ' ἑαυτὴ εἶναι πάντα ἀπροσδιόριστο. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ που τῆς προσαρμόζεται ἡ φόρμα (μορφή), τὴν μεταθέτει ἀπὸ τὸ εἶναι στὸ ἐν δυνάμει, ἀπὸ ἀπλὸ ὑπόστρωμα που εἶτανε, στὸ δρῶν εἶναι, στὸ τελειωμένο εἶναι. Ἡ πραγματικότητα λοιπὸν ὑπάρχει με τὴ φόρμα. Εἶναι ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων, μιὰ ἀπροσπέλαστο ἀρχὴ που χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν διάρκεια, τὴν ἐνότητα, τὴν τελειότητα. Στὸν ἀνθρώπο σύμφωνα με τὸν ὀρισμὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ μορφή τοῦ ζῶντος σώματος. Δὲν ἀποτελεῖ τὸ ὄλικὸ σῶμα, ἀλλὰ ἐκείνη τὸ κάνει ὀργανισμόν Ικανὸ νὰ ἐπιτελέσει ὅλες τὴς λειτουργίες τῆς ζωῆς, ἀπ' τὴν κατώτερη ὡς τὴν ἀνώτερη, ἀπ' τὴν πράξη ὡς τὴν σκέψη. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες τοποθετοῦν τὴν ψυχὴ στὴ φόρμα. Ὁ Νοβάλις θὰ πει ἀργότερα: «Ἡ ἔδρα τῆς ψυχῆς εἶναι ἐκεῖ ὅπου συναντῶνται ὁ ἐξωτερικὸς και ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος».

Αὐτὸς εἶναι ἑλληνικὸς λόγος. Οἱ Ἕλληνες, πραγματικά, εἶχαν τὴν πιὸ ἐντονη ἐννοια γιὰ τὴ φόρμα και ταυτόχρονα τὴν πιὸ βαθύτερη, μιὰ ἐννοια πλαστικὴ και λογικὴ, ἐκείνην τὴν ἐννοια που θὰ μπορούσε νὰ τὴν ἔχει ἕνας καλλιτέχνης που θὰ ἦταν μαζί και φιλόσοφος.

Ἀπὸ που προέρχεται αὐτὴ ἡ ἀγάπη τῆς φόρμας; οἱ Ἕλληνες ἀγαποῦσαν τὴν χώρα τους, γνώριζαν τὴν ὁμορφίαν της τὴν καμωμένη ἀπὸ ἀρμονία και διαύγεια. Καὶ γιὰ τοῦτο εἶχαν τὴν προδιάθεση ν' ἀναζητοῦν ὄχι μόνον τὰ ὠραία πράγματα, ἀλλὰ τὰ σαφῆ πράγματα. Ἡ ἐννοια αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ ἀπισχνασθεῖ, ὅμως ὅλες οἱ συνθήκες, ὅλες οἱ ἐμπειρίες ἦσαν νὰ τὴν ἐκλεπτόνουν, νὰ τὴν ἀναπτύξουν. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν νὰ ὀξύνουν τὴν νόση τους γιὰ τὰ πράγματα και νὰ βάζουν τὴν τέχνη μέσα σ' ὅ,τι ἔπρατταν και σε ὅ,τι σκέφτονταν. Εἴτε εἶταν πύλινο ἀγγεῖο ἢ φιλοσοφικὸς ὀρισμός. Δίχως τὴν τελειότητα τῆς φόρμας τίποτα δὲν ἦταν τελειωμένο γι' αὐτούς. Αὐτὴ ἡ ἀνάγκη τῆς τελείωσης, τῆς τελειότητας τοὺς ἔδινε τὴ γεύση τῶν Ἰδαϊκῶν και τῶν προτύπων. Τὸν τύπο τοῦ πολίτη ἢ τῶν πλατωνικῶν οὐσιῶν. Ἡ ἑλληνικὴ σκέψη βρῆκε τὸ λόγο στὴν κορυφὴ τῆς ἀνόδου της—τὸ λόγο ἀπόλυτη ἀρχὴ ἐνότητας, τελειότητας και ἀρμονίας, πηγὴ ἐκείνης τῆς ὁμορφιάς που ὁ Πλάτων, ὁ φιλόσοφος καλλιτέχνης, τὴν καθορίζει ὡς τὴν αἴγλη τῆς ἀλήθειας. Ἡ αἰσθητικὴ δὲν εἶναι ἀκόμη στοὺς Ἕλληνες ξεχωριστὸς κλάδος τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ κυκλοφορεῖ σ' ὄλο τὸ δέντρο σὰν χυμός. Ἐχει ἤδη κάμει τὸ ὠραῖο οὐσιαστικὸ κατηγόρημα τοῦ εἶναι. Στὴν τέχνη θέτει ὡς σκοπὸ, εἴτε σύμφωνα με τὸν Πλάτωνα, τὴ μίμηση τῆς ὑπεραίσθητης πραγματικότητας, εἴτε σύμφωνα με τὸν Ἀριστοτέλη, τὴ μίμηση τῆς ἐσωτερικῆς και ἰδεώδους οὐσίας τῶν φυσικῶν πραγμάτων. Ὅταν τὸν 18ον αἰῶνα, ὁ Πρωσσὸς Μπασουμγκάρντιν, θὰ δημιουργήσῃ τὴν αἰσθητικὴ, θὰ δανειστῇ ἀπ' τοὺς Ἕλληνες τὴ λέξη μαζί με τὸ περιεχόμενο τῆς λέξης.

Οἱ Ἕλληνες εἶχαν νὰ κατασκευάσουν ἕναν κόσμο.

Ἡ κατασκευὴ ἑνὸς κόσμου, δὲν εἶναι μονάχα ἡ οἰκοδόμηση τοῦ ναοῦ, σημαίνει ἀκόμα νὰ ταποθετήσουμε σ' αὐτὸν τὸ θεὸ· δὲν εἶναι μονάχα νὰ οἰκοδομήσουμε τὴν πόλη, ἀλλὰ σημαίνει νὰ τὴν κάνουμε πολιτεία. Ὅχι μόνο νὰ ἀνοίξουμε λιμάνι, ἀλλὰ νὰ φέρουμε και τὰ πλοῖα· νὰ μὴ ριζοῦμε μόνο τὸ γεφύρι, ἀλλὰ νὰ ἐνώσουμε και τὴς δυὸ ὄχθες· νὰ μὴ χεράξουμε μόνο τὸ δρόμο, ἀλλὰ νὰ δείξουμε στοὺς ἀνθρώπους και τὴν κατεύθυνση· νὰ μὴ σπείρουμε μόνο τὴ γῆ ἀλλὰ νὰ ριζώσουμε και ὀρθές ἰδέες στὰ πνεύματα.

Κατασκευή κόσμου σημαίνει επένδυση με μορφή κάθε πράγματος και σκέψης. 'Αλλά τί είναι μία μορφή; Είναι ή ψυχή έντος και έξω: ή όμορφιά.

Θά μπορούσαμε τὰ κατανοήσουμε αυτήν τήν όμοιότητα έμεις πού πρόκειται νά οικοδομήσουμε έναν κόσμο με λείψανα;

II

Τήν έλληνική κληρονομιά δέν τήν πήραμε στό σύνολό της. Κάθε άλλο. Τίποτε δέν έφτασε ως έμās άπ' τή μουσική της, τίποτε άπ' τή ζωγραφική της ή αρχιτεκτονική μας άφισε άφθονα και θαυμαστά έρείπια, αλλά ώστόσο έρείπια στή γλυπτική πόσα έργα δέν έχουν χαθεί και πόσα διασώζονται άκρωτηριασμένα! "Αν τώρα περάσουμε στα γράμματα, στήν ποίηση, στήν φιλοσοφία, στήν Ιστορία, διαπιστώνουμε πώς μας λείπουν σημαντικά έργα: είμαστε ευτυχείς αν κατορθώσαμε ν' άποκτήσουμε μερικά άποσπάσματα.

Ώστόσο αν θελήσουμε νά περιοριστούμε μόνο στή φιλολογία, θά πρέπει νά είμαστε ευγνώμονες πρὸς τούς θεούς: κατέχουμε άκέραια ή σχεδόν άκέραια, τὰ άριστουργήματα. Κατέχουμε επίσης και δευτερεύοντα έργα, και άκόμα και μέτρια, αλλά πού τὸ ενδιαφέρον τους δέν είναι γιά τούτο λιγώτερο σπουδαίο άπό τὰ άλλα, γιατί οί μέτριοι δημιουργοί, συχνά καλύτερα άπό τις Ιδιοφυές, αντιπροσωπεύουν τις διαθέσεις, τις Ιδέες και τις τάσεις τῶν κοινωνικῶν ομάδων. Συνολικά περί τὰ τριάντα όνόματα. "Ας προσθέσουμε σ' αυτά γιά νά κάμουμε καλύτερον λογαριασμό και μία δωδεκάδα άκόμη, παρμένα άπ' τήν ελληνιστική και άπ' τή ρωμαϊκή περίοδο. Και αυτό είναι όλο.

Καθώς βλέπουμε ή φιλολογική κληρονομιά της 'Ελλάδος δέν παρουσιάζει κανέναν φόρτο: δύο σειρές μονάχα βιβλιοθήκης. 'Αλλά δύο ευρύχωρα οικοδομήματα δέν θ' άρκούσαν γιά νά περικλείσουν ό,τι άπό αιώνα σε αιώνα γράφτηκε άπό ειδικά βιβλία και σχόλια, άπό ό,τι αυτά τὰ όλίγα ένέπνευσαν στους μεταγενέστερους.

Τί όφείλουμε στήν 'Ελληνική κληρονομιά:

Τήν άποδέσμευση, τήν ύπογράμμιση της δημιουργικής προσωπικότητας.

Πάυει πλέον ή μεγάλη άνωνυμία πού, γύρω άπό τήν Αίγαιίδα, άπλωνότανε στα έργα τῶν άνατολικῶν πολιτισμῶν ὅπως και στα έγχειρήματα τῶν δυτικῶν βαρβαρικῶν φύλων. 'Η 'Ελλάδα είναι μία ύπογραφή.

Ποιά είναι ή 'Ελληνική ούσία αυτής της λέξης: προσωπικότητα; Αυτόσυνειδησις, άνεξαρτησις, πρωτοβουλία, Ικανότητα άντενεργείας, περιέργεια και σαφήνεια πνεύματος, φαντασία και κριτικό αίσθημα, θέληση, έξουσίαση τῶν τυφλῶν δυνάμεων της φύσεως, έρμηνεία της ζωής και τῶν σύμπαντος, ανάγκη άρμονίας και όμορφιάς, υπερέφανη συχνά πίστη στα πρωτεία της νόησης. "Όλες αυτές οί Ιδιότητες συγκρότησαν τόν ελληνικό πολιτισμό. Δέν είναι θαύμα: είναι νίκη.

'Η προσωπικότητα συγκροτείται στήν 'Ελλάδα άπό τόν 8ον αιώνα π. Χ. Θέλετε άπόδειξη γι' αυτό, άσχοληθείτε με τὸ όμηρικό ζήτημα.

'Ο Όμηρος υπήρξε ή είναι μόνο μύθος, και πρέπει ή όχι νά θεωρούμε τήν 'Ιλιάδα και τήν 'Οδύσσεια ως όμαδικά έργα, ως συνένωση άνεξάρτητων άσμάτων; Δίλημμα πού πάντα θά συζητείται και ποτέ δέν θά επίλυθεί. Ώστόσο πάνω άπό όλες τις έρευνες και όλες τις άντεγκλήσεις, ένα έπιχείρημα εξακολουθεί νά παραμένει Ισχυρό υπέρ της ύπαρξης, αν μη τῶν 'Ομήρου τούλάχιστον ενός 'Ομήρου ή δύο. Τὸ έπιχείρημα αυτό βρίσκεται σ' ένα γράμμα πού άπό τις 27 'Απριλίου 1798, έγραψε ο Σίλλερ στον Γκαίτε άφοῦ τελείωσε τήν άνάγνωση της 'Ιλιάδας: «Τελικά, φτάνει νά βυθιστεί κανείς σε μερικά άσματα γιά νά άντιληφθεί ως βαρβαρος τήν Ιδέα πού τὸ ποίημα αυτό είναι μία άπλή παράθεση ραψωδιῶν και νά τις άποδίδουμε διαφορευτική προέλευση, γιατί ή θανασιτή συνοχή και άμοιβαίότητα άνάμεσα στο δλον και στα μέρη είναι μία άπ' τή χαρακτηριστικότερη όμορφιά της» Μονάχα μία άθθεντία της σύνθεσης και τῶν ὅφους θά μπορούσε νά ναι ο συγγραφέας της 'Ιλιάδας. Τὸ Ιδιο μπορούμε νά πούμε και γιά τήν 'Οδύσσεια.

'Υστερα άπ' τόν Όμηρο, ο 'Ησιόδος. "Ενας ποιητής, γράφει ο Μωρίς Κρουαζά «πού δέν έχει τήν ποιήσή του γιά βιοπορισμό, γι' αυτόν είναι μία ευγενικιά άπασχόληση ή ένα μέσο νά εκφράσει άνθεντικά χρήσιμες αλήθειες» γιά τούτο δέν κολακεύει κανέναν. Τὸ έργο του είναι διδαχή και κάποτε σάτιρα, και ποτέ έξύμηση. Κατέχει κίβλα τόν έλεύθερο λόγο, και τήν υπερέφανη και δεικνική έλευθερία, πού χαρακτηρίζει τόν έλεύθερο άνθρωπο».

'Αναμφίβολα άγνοούμε τις αρχές της αρχής. 'Αλλά τὸ ότι ή ελληνική ποίηση μας άποκαλύφθηκε συνολικά με άριστουργήματα και όχι με ψελλίσματα και ότι τὰ άριστουργήματα αυτά ύπογράφονται, νά ένα μοναδικό γεγονός. Θά μπορούσαμε νά άναγγείλουμε κάθε ελληνικό έργο, ὅπως κάνει ένας σύγχρονος έκφωνητής: Τώρα θά σάς μιλήσει ένας άνθρωπος.

(Μετάφρ. Κ. Μ.)

ΓΚΟΝΖΑΝΓΚ ΝΤΕ ΡΕ·Υ·ΝΟΛ

Α Ι Ξ Ω Ν Ι Κ Α

— Τὸ Δ. Συμβούλιον καλεῖ τούς μη έξοφλήσαντας μέχρι τούδε έκ τῶν συνεταίρων, τὰς έναντι τοῦ συνεταιρισμοῦ ὑποχρεώσεις των, ὅπως προσέλθουν εἰς τὰ Γραφεῖα πρὸς τακτοποίησιν τῶν έκκρεμούντων λογαριασμῶν των και σύνταξιν τῶν συμβολαίων μεταβίβασεως εἰς αὐτούς τῶν κληρωθέντων ἐπ' ὀνόματι των οἰκοπέδων.

'Εν περιπτώσει μη έμπροθέσμου προεξοφλήσεως τῶν ὡς άνω ὑποχρεώσεων, τὰ κληρωθέντα οἰκόπεδα, βάσει τῶν άποφάσεων τῆς Ε' Γενικής τακτικής Συνελεύσεως τῆς 20-6-1954 και τῆς έν συνεχείᾳ έκδοθείσης ταιούτης τοῦ Δ. Συμβουλίου, θά μεταβιβασθῶσι πρὸς άλλα μέλη τοῦ συνεταιρισμοῦ, οἱ δὲ μη έξοφλήσαντες θά διαγραφοῦν έκ τοῦ καταλόγου τῶν μελῶν, βάσει τῶν άρθρων 7 και 8 τοῦ έγκεκριμένου έν Ισχυρῷ Καταστατικοῦ τῆς Αἰξωνῆς.

— 'Ιδιαιτέρως παρακαλοῦνται οἱ συνεταῖροι ὅπως ένισχύσωσι τήν έκδοτικήν προσπάθειαν τοῦ περιοδικοῦ τῆς Αἰξωνῆς, έγγράφοντες συνδρομητάς τούς φίλους των, γνωστοῦ ὄντος ὅτι εἰς τήν πνευματικήν συμβολήν τούτου στηρίζεται ή μέχρι τούδε έπιτυχής προώθησις τῶν σκοπῶν τῆς Αἰξωνῆς.

— 'Η έπιτευχθεῖσα συνεργασία τῆς Αἰξωνῆς μετὰ τῆς «Φυσιολατρικῆς 'Επιστημονικῆς 'Ενώσεως» σκοπὸν έχει τήν ψυχαγωγίαν τῶν συνεταίρων, εἰς τούς ὁποίους συνιστῶμεν ὅπως μετέχωσι εἰς τὰς έκδρομάς, πού θά συνοδεῦνται πάντοτε με πνευματικάς και καλλιτεχνικάς έκδηλώσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

('Αναγγέλλονται βιβλία και άλλα έντυπα τὰ ὁποῖα στέλλονται εἰς τήν διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ «Αἰξωνή», ὁδὸς Νίκης ἀριθ. 20, 'Αθῆνας).

ΒΙΒΛΙΑ

Γεωργίου Α. Μέγα: Ζητήματα 'Ελληνικῆς Λαογραφίας, (τευχ. 1ον σελ. 144, τευχ. 2ον σελ. 125, τευχ. 3ον σελ. 170), σχ. 8υ. 'Ανατ. έκ τῆς «'Επετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ 'Αρχείου» τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν.

Σπυρ. Περιστερή: «'Ακρίτας ὄντας ἔλαμνεν» (μουσική μελέτη), σχ. 8ο σελ. 14. 'Ανάτυπον έκ τῆς «'Επετ. τοῦ Λαογραφικοῦ 'Αρχείου», τομ. Ζ', τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν.

Φάνη Μιχαλοπούλου: Διονυσίου Σολωμοῦ: 'Ο Κρητικός, (συμβολική κι' αἰσθητική ἀνάλυσις τοῦ ποιήματος), σχ. 4ο σελ. 18. 'Αθῆναι 1954.

Φάνη Μιχαλοπούλου: Χαλκίδα—'Ερέτρια (ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς και τουριστικῆς ἀπόψεως), σχ. 8ο σελ. 46, με ὀκτώ εἰκόνες έκτός κειμένου. 'Αθῆναι 1954.

'Ιπποκράτους: Περί διαίτης (είσαγωγή, ἀρχαῖον κείμενον, μετάφρασις) δρος Κωνστ. Μητροπούλου, ἱατροῦ, σχ. 8ο σελ. 101. 'Αθῆναι.

'Ιουλ. Τυπάλδου: 'Απαντα, (ποιήματα, πεζά, γρόμματα, μεταφράσματα, 'Ιταλικά), ἀναστύλωσε: Ντίνος Κονόμος, σχ. 8ο, σελ. 400 και 8 παραρτήματος. 'Αθῆνα 1953.

Βασίλη Ρώτα: Κιθάρα και γαρούφαλο (έρωτικά και άλλα ποιήματα) σχ. 8ο σελ. 176. 'Εκδ. «'Ικαρος». 'Αθῆνα 1954.

'Αλέξη Ζακυνθνοῦ: Θολὰ τζάμια (ποιήματα), σχ. 8ο σελ. 48. 'Αθῆνα 1954.

'Ερρίκου Σιέγκεβιτς: «Κβὸ βάντις», μεταφρ. Μ. Προιονιστή, σχ. 8ο σελ. 8 και 207. 'Εκδ. «Δίφρος». 'Αθῆνα 1954.

Γεωργ. Α. Κουσιάδη: 'Ελληνικοί χοροί, σχ. 8ο σελ. 94. 'Αθῆναι.

Δάντη 'Αλιγκιέρι: 'Η κόλαση (πρόλογος, μετάφραση έμμετρῆ, σχόλια), ὑπὸ Χρήστου Σ. Τσαπάλα, σχ. 8ο σελ. 128. 'Αθῆνα.

'Ι. Χ. Θερεσιάδη: «Ρωμαϊκή 'Επαυλις έν 'Αθήναις» σχ. 8ο σελ. 16. 'Ανάτυπον έκ τοῦ 'Αρχαιολ. περιοδ. «Πολέμων» τομ. Ε'. 'Αθῆναι 1954.

Γεωργ. Κουνούπη: «Δελφική 'Αμφικτυονία» (Δελφικά γράμματα), σχ. 16ον σελ. 62. Δελφοί 1954.

Χαράλ. 'Αναγνωστοπούλου: «'Η ὄρυζα», σχ. 8ο σελ. 350 και εἰκόνες 70. 'Αθῆναι.

Χαράλ. 'Αναγνωστοπούλου: «Πρακτικὲς ὁδηγίαι γιά τήν καλλιέργειά τοῦ ρυζιοῦ», σχ. 16ο σελ. 47. 'Αθῆναι.

Ἀγγέλου Γερ. Μεταξά : *Τὶ ἐπετελέσθη κατὰ τὴν θητείαν μου εἰς τὸν Δῆμον Γλυφάδας* (1951—1954), σχ. 8ο σελ. 60. Γλυφάδα 1954.

Τίλλια Μπαλῆ : Ἐφημικὴ τριλογία (ποίησις), σχ. 8ο σελ. 95. Ἀθήνα 1954.

Ἀλεξ. Κ. Χατζηγάκη : Ἐκκλησίες Κρήτης—Παραδόσεις, σχ. 8ο σελ. 180. Ρέθυμνο 1954.

Ἀλεξ. Κ. Χατζηγάκη : *Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου—Τοπωνυμικά*, σχ. 8ο σελ. 182. Τρίκαλα 1950.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Πολέμων», ἀρχαιολογικὸν περιοδικόν. Διευθ. : Ἄνδρ. Α. Παπαγιαννόπουλος—Παλαιός. Τομ. Ε'. Ἀθήναι 1954.

«Ἑπτανησιακὰ Φύλλα», μηνιαία φιλολογ. λαογραφ. καὶ ἱστορικὴ ἔκδοσις. Διευθ. : Ντίνος Κονόμος. Περιόδ. Β' φύλλα 3, 4, 5. Ἀθήνα 1954.

«Κωπηλατικὰ Νέα», δελτίον Ἑλλήν. κωπηλατ. ὁμοσπονδίας. Τομ. Α' ἀρ. φυλ. 1, 2, 3. Ἀθήναι 1954.

«Πνευματικὴ πορεία», μην. περιόδ. ὄργανο τῶν νέων πνευματικῶν ἀνθρώπων. Διευθ. : Δημ. Γιατράκος. Τομ. Α' ἀρ. φυλ. 4, 5. Πειραιᾶς 1954.

«Τὸ Ἑλληνικὸν φῶς», τριμηνιαῖον Παρισινὸν δελτίον. Διευθ. : Δρ Γεώργιος Σαραφίδης 106, rue de Richelieu—Paris (2). Ἔτος Β' 1954, ἀρ. φυλ. 5. Παρίσι.

«Κρίκος», μην. ἔκδοσις τοῦ ἀποδήμου ἑλληνισμοῦ. Διευθ. : Γιαν. Α. Χατζηπατέρας καὶ Λευτέρης Γιαλλούρος, 156 Portnall Road, London W. 9. Ἀγγλία. Ἔτος Δ' 1954, ἀρ. φυλ. 45.

ΜΟΥΣΙΚΑ ΤΕΜΑΧΙΑ

«Ὀπτασία», ρωμάντζο γιὰ τραγοῦδι καὶ πιάνο. Μουσικὴ καὶ στίχοι : Στ. Μπαλῆ. Τὸ τραγοῦδάκι αὐτὸ εἶναι γραμμένον μὲ πολὺ αἰσθημα καὶ εὐαισθησία.

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ

Πρὸς ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Συνεταιρισμοῦ «ΑΙΕΩΝΗ» Συν. Π. Ε. καὶ τοὺς Συνδρομητὰς τοῦ ὁμωνύμου περιοδικοῦ.

Εἰδοποιῶνται τὰ μέλη τοῦ Συνεταιρισμοῦ καὶ οἱ συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ «ΑΙΕΩΝΗ» ὅτι δύνανται νὰ καταθέτουν τὰς ὀφειλάς των, καθυστερουμένας συνεταιρικὰς δόσεις των καὶ συνδρομὰς των εἰς τὰ κατὰ τόπους ὑποκαταστήματα τῆς Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς πίστιν τοῦ παρὰ τῷ ὑποκαταστήματι **Μακρὰς Στοᾶς — Πειραιῶς** λογαριασμοῦ ὑπ' ἀριθ. 1005, τοῦ Συνεταιρισμοῦ «ΑΙΕΩΝΗ».

Ἐπίσης οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ἑταῖροι καὶ συνδρομηταὶ δύνανται νὰ καταθέτουν τὰς συνδρομὰς των εἰς τὴν «Commercial Bank of Near East Ltd» εἰς πίστιν τοῦ ὡς ἄνω λ/σμοῦ.

ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε.

Κεντρικὸν Κατάστημα : ὁδὸς Σοφοκλέους 11, τηλ. 30.451 - 30.452.

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΑΘΗΝΩΝ : ὁδὸς Ἀθηνᾶς 14α'. Ἀχαρνῶν : ὁδὸς Ἀχαρνῶν 114. Βάθης : ὁδὸς Ἀριστοτέλους 15α. Πλ. Ἡρώων : ὁδὸς Καραϊσκάκη 31. **Καλαμιώτου :** ὁδὸς Κλειτίου 10. **Καλλιθέας :** ὁδὸς Ἰφιγενείας καὶ Λεωφ. Θησέως. **Κάνιγγος :** ὁδὸς Κάνιγγος 5. **Κεραμεικοῦ :** ὁδὸς Πειραιῶς 79. **Κολωνοῦ :** ὁδὸς Συρράκου 5. **Κυψέλης :** ὁδὸς Κυψέλης 86. **Νεαπόλεως :** Γωνία Μαυρομιχάλη — Καλλιδρομίου. **Ν. Ἰωνίας :** ὁδὸς Ἀχελώου καὶ Ἀλατῶν. **Παγκρατίου :** ὁδὸς Εὐτυχίδου 23. **Πατησίων :** ὁδὸς Πατησίων 165. **Πλάκας :** ὁδὸς Καπνικαρέας 37. **Σωκράτους :** ὁδὸς Σωκράτους.

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ : **Κεντρικόν :** ὁδὸς Ἰωάν. Δροσοπούλου 15. **Καμινίων :** ὁδὸς Ἀθηνῶν καὶ Ἡπείρου. **Νικαίας :** ὁδὸς Ἀντιοχείας 2.

ΜΑΚΡΑΣ ΣΤΟΑΣ : Λεωφ. Δ. Γούναρη 3. Τηλ. 40.291 - 40.422.

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΕΠΑΡΧΙΩΝ : εἰς Ἀργίσιον, Αἴγιον, Ἀλεξανδρούπολιν, Ἀμαλιάδα, Ἄργος, Ἄρτα, Ἀργοστόλιον, Βαθῦ - Σάμου, Βόλον, Δράμα, Ζάκυνθον, Ἡράκλειον, Θεσσαλονίκην, Ἰωάννινα, Καβάλα, Καρδίτσα, Καρόβασι, Κέρκυρα, Κομοτινή, Λαμία, Λάρισα, Ληξούριον, Μυτιλήνη, Νάξον, Ναύπλιον, Πάτρας, Πλωμάριον, Πρέβεζα, Πύργον, Ρέθυμνον, Ρόδον, Σύρον, Τρίκαλα, Τρίπολιν, Φλώρινα, Χαλκίδα, Χανιά, Χίον.

Ἀνταποκριταὶ εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Ἡ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ἀναλαμβάνει τὴν ἐκτέλεσιν πάσης φύσεως Τραπεζικῆς ἐργασίας ὑπὸ τοὺς πλέον συμφέροντας ὅρους.

ΕΚΔΡΟΜΙΚΟΣ ΣΥΝΕΚΔΗΜΟΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΡΟΜΩΝ ΤΗΣ «ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ»
(Ε.Φ.Ε.) — ΑΙΞΩΝΗΣ, ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1955

Ἀριθ. ἐκδρ. 347

ΠΥΡΓΑΘΙ—ΠΑΙΑΝΙΑ (Λιόπεσι)

Κυριακή 16 Ἰανουαρίου 1955. Συγκέντρωσις εἰς τὴν ἀφετηρίαν τῶν αὐτοκινήτων Παιανίας (Πλατεία Θησείου—ἐναντι Ἡλεκτροικοῦ Σταθμοῦ) καὶ ἀναχώρησις τὴν 9,30' π.μ. Ἀνάβασις εἰς τὸ γειτονικὸν ὄροπέδιον Πυργάθι καὶ μετὰ ἐπίσκεψις τοῦ χωρίου, ὅπου ἐγεννήθησαν οἱ μεγάλοι ρήτορες τῆς ἀρχαιότητος Δημοσθένης καὶ Δημάδης. Τὴν μεσημβριάν μετὰ τὸ γεῦμα, θὰ ἐπακολουθήσῃ τὸ κόψιμο τῆς πίττας καὶ τὸ ἀπόγευμα θὰ ὁμιλήσουν α) ὁ κ. Δ. Παπαδημιτρίου με θέμα : «Πολιτικὴ καὶ δικανικὴ προσωπικότης τοῦ Δημοσθένους» καὶ β) ὁ κ. Ἄλκης Οἰκονομίδης με θέμα : «Δημάδης ὁ Παιανιεύς, ὁ ἀπὸ τῆς κόπης ῥήτωρ». Ἐπιστροφή εἰς Ἀθήνας περὶ ὥραν 6.30 π.μ.

Ἐξοδα ἀτομικὰ καὶ δρχ. 5 διὰ τὴν πίτταν.

Ἀρχηγός : ὁ κ. Δ. Παπαδημιτρίου

Ἀριθ. ἐκδρ. 348

ΕΛΕΥΣΙΣ (ἀρχαιότητες)

Κυριακή 30 Ἰανουαρίου 1955. Συγκέντρωσις εἰς τὴν ἀφετηρίαν τῶν αὐτοκινήτων Ἐλευσίνος (Πλατεία Κουμουνδούρου) καὶ ἀναχώρησις τὴν 9 π.μ. ὥραν. Μετάβασις εἰς τὸν χῶρον τῶν ἀρχαιοτήτων, ὅπου θὰ ὁμιλήσουν ὁ ἀρχιτέκτων — ἀρχαιολόγος κ. Ἰ. Τραυλὸς διὰ τὰς ἀρχαιότητας καὶ ὁ λογοτέχνης κ. Μ. Καλλοναῖος με θέμα : «Τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια». Θὰ ἐπακολουθήσουν εἰς τὰ περίξ προαιρετικαὶ διαδρομαὶ καὶ γεῦμα εἰς γραφικὸν ἐστιατόριον τῆς παραλίας. Ἐπιστροφή εἰς Ἀθήνας τὸ ἀπόγευμα περὶ ὥραν 6.30.

Ἀρχηγός : ὁ Πρόεδρος τῆς Ε.Φ.Ε.

Ἀριθ. ἐκδρ. 349

ΠΛΑΤΑΙΑΙ (Κόκλα)

Κυριακή 13 Φεβρουαρίου 1955. Ἀναχώρησις ἀπὸ τὰ Γραφεῖα τῆς Ε.Φ.Ε. — Αἰξωνῆς (ὁδὸς Νίκης 20) τὴν 9 π.μ. διὰ τὰς Ἐρονθᾶς (Κριεκοῦκι) καὶ μετὰ μικρὰν στάθμεισιν μετάβασις εἰς τὸ χωρίον Κόκλα. Θὰ ἐπακολουθήσῃ ἐπίσκεψις τοῦ πεδίου τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν, ὅπου θὰ ὁμιλήσῃ σχετικῶς ὁ στρατηγός κ. Μιλτιάδης Παπακωνσταντίνου. Ἡ πεζοπορικὴ ὁμάς θὰ ἐπισκεφθῇ τὸ Μοναστήριον Ἁγίου Γεωργίου (πορεία 1 ὥρα). Ἡ τιμὴ τοῦ εἰσιτηρίου θὰ γνωστοποιηθῇ τὴν ἡμέραν τῆς δηλώσεως συμμετοχῆς.

Ἀρχηγός : ὁ κ. Ν. Στυμφαλιάδης

Ἀριθ. ἐκδρ. 350

ΘΗΒΑΙ (Βλάχικος Γάμος)

Καθαρὴ Δευτέρα (28 Φεβρ. 1955). Ἀναχώρησις ἀπὸ τὰ Γραφεῖα τῆς Ε.Φ.Ε. — Αἰξωνῆς (ὁδὸς Νίκης 20) τὴν 9 π.μ. ὥραν διὰ Θήβας με ἐνδιάμεσον σταθμὸν τὴν Κάζαν. Θὰ ἐπαναληφθῇ ἡ ὁργανωθεῖσα ὑπὸ τῆς Αἰξωνῆς καὶ σημειώσασα ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν εορτὴ τοῦ «Βλάχικου Γάμου», ἐνὸς ὄραίου καὶ ἀρχαιοτάτου ἐθίμου τῶν Θηβῶν.

Ἀρχηγός : οἱ κ. Ν. Πουλιόπουλος, Μ. Καλλοναῖος

ΟΔΗΓΙΑΙ : Δηλώσεις συμμετοχῆς τὸ ἀργότερον τὸ βράδυ κάθε Παρασκευῆς με προκαταβολὴν τῶν ἐξόδων. Παρακαλοῦνται τὰ μέλη ὅπως προσέρχωνται εἰς τὸν τόπον τῆς συγκεντρώσεως ἔν τεταρτον πρὸ τῆς ὀρισθείσης ὥρας ἀναχωρήσεως. — Διὰ κάθε πληροφορίαν εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ε.Φ.Ε. — Αἰξωνῆς, ὁδὸς Νίκης 20 — τηλ. 24.106.